

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA BUNGE YA BAJETI

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU HALI YA UCHUMI
WA TAIFA KWA MWAKA 2021, TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI
KWA MWAKA 2021/22, MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2022/23,
PAMOJA NA MAPENDEKEZO YA SERIKALI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA
MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/23.**

Ofisi ya Bunge.

S.L.P 941

DODOMA

16 Juni, 2022

YALIYOMO

1.0. UTANGULIZI	5
1.1. Muundo wa Taarifa.....	6
2.0. TATHMINI YA MWENENDO WA VIASHIRIA VYA UCHUMI JUMLA KWA MWAKA 2021	7
2.1. Hali ya Uchumi wa Dunia	7
2.2. Uchumi wa Nchi Kusini mwa Jangwa la Sahara	8
2.3. Hali ya Ukuaji wa Uchumi wa Taifa kwa Mwaka 2021	10
2.4. Mfumuko wa Bei	11
2.5. Mwenendo wa Viwango vya Ubadilishaji fedha.....	12
2.6. Akiba ya Fedha za Kigeni	13
2.7. Biashara ya Nje	14
2.8. Deni la Serikali	14
2.9. Mwenendo wa Viwango vya Riba na Huduma za Kibenki.....	16
2.10. Tathmini ya Hali ya Umaskini Nchini.....	16
3.0. UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2021/22	17
3.1. Mwenendo wa Mapato.	17
3.1.1. Mapato ya Kodi	17
3.1.2. Mapato yasiyo ya Kodi	18
3.1.3. Mapato ya Serikali za Mitaa	18
3.1.4. Misaada na Mikopo ya Masharti Nafuu kutoka Nje	19
3.1.5. Mikopo ya ndani	19
3.2. Mwenendo wa Matumizi	19
4.0. TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2021/22 NA MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2022/23	20
4.1. Tathmini ya Utekelezaji	20
4.1.1. Sekta ya Afya	21
4.1.2. Sekta ya Elimu	22
4.1.3. Sekta ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi.....	22
4.1.4. Sekta ya Maji	25
4.1.5. Sekta ya Miundombinu	26
4.1.6. Sekta ya Viwanda na Biashara	27
4.1.7. Sekta ya Utalii.....	28
4.1.8. Sekta ya Ardhi na Mazingira.....	29
5.0. TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI ZA MIFUKO	29

5.1. Utekelezaji wa Bajeti ya Mifuko Maalumu (Ring-fenced Funds)	30
5.1.1. Mfuko wa Maji	30
5.1.2. Mfuko wa Barabara	31
5.1.3. Mfuko wa Maendeleo ya Reli	32
5.1.4. Mfuko wa REA	33
5.2. MAPITIO YA UTENDAJI KAZI WA BAADHI YA MASHIRIKA YA UMMA PAMOJA NA UTEKELEZAJI WA BAJETI ZA MASHIRIKA YA UMMA.	34
5.2.1. Shirika la Maendeleo ya Petrol Tanzania (TPDC)	34
5.2.2. Wakala wa Huduma ya Ununuzi Serikalini (GPSA)	34
5.2.3. Mamlaka ya Udhibiti wa Ununuzi wa Umma (PPRA)	35
6.0. MATOKEO YA MASHAURIANO BAINA YA SERIKALI, KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI NA KAMATI YA UONGOZI.	36
7.0. SURA YA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/23	38
7.1. Sera za Mapato	38
7.2. Sera za Matumizi	39
8.0. HATUA ZA KIKODI ZINAZOPENDEKEZWA NA SERIKALI KWA MWAKA FEDHA 2022/23.	40
8.1. Maeneo yaliyoguswa na Mabadiliko mbalimbali ya Kodi	41
8.2. Maoni na Mapendekezo ya Kamati kuhusu hatua mbalimbali za kikodi	41
8.2.1. Mabadiliko yaliyofanyika katika Sheria ya Ushuru wa Forodha ya Afrika Mashariki	41
9.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2022/23	42
9.1. Uanzishwaji wa Ofisi ya Msuluhishi wa Masuala ya Kodi (<i>"Tax Ombudsman"</i>)	42
9.2. Ujenzi wa Barabara kwa kutumia Mfumo wa EPC+F (Engineering Procurement Construction and Financing)	43
9.3. Utekelezaji wa Miradi ya Umeme Vijiji kupitia Wakala wa Umeme Vijijini (Rural Electrification Agency - REA).	43
9.4. Ukusanyaji wa Kodi ya Majengo	44
9.5. Uboreshaji na Uendelezaji wa Mifumo ya kukusanyia Kodi chini ya Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)	45
9.6. Kupanua wigo wa Ukusanyaji wa Mapato ya Serikali (Widening Tax Base).	46
9.7. Utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara Tanzania (<i>Blue Print for Regulatory Reforms to Improve Bussiness Enviroment</i>)	47
9.8. Kuandaa Sera ya Taifa ya Ufuatiliaji na Tathmini na Baadaye kutunga Sheria yake.	47
9.9. Upimaji, Uendelezaji na Umilikishaji wa Ardhi;	47
9.10. Utekelezaji wa Majukumu ya Bodi ya Kusimamia Ajira kwenye Sekta Binafsi.	48

9.11.	Kipidi maalum cha Msamaha wa Kodi, ada tozo na riba kwa Makampuni ya Utalii (Tax Amnesty in Tourism Sector)	48
9.12.	Matumizi ya Rasilimali za Ndani kwa ajili ya Maendeleo	49
9.13.	Utekelezaji wa Miradi kwa Njia ya Ubia baina ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi (Public Private Partnership).....	49
9.14.	Wizara, Idara na Taasisi za Serikali kutoshirikiana wakati wa Utekelezaji wa Miradi	50
9.15.	Kufanya Marejeo ya Mikataba ya Kikodi ya Kimataifa Baina ya Serikali na Mataifa mengine (Double Taxation Agreement).....	51
9.16.	Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (Tanzania Shipping Agencies Corporation-TASAC).....	52
10.0.	HITIMISHO.....	53

**TAARIFA YA KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU HALI YA
UCHUMI WA TAIFA KWA MWAKA 2021, TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI**

**YA SERIKALI KWA MWAKA 2021/22, MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA
MWAKA 2022/23, PAMOJA NA MAPENDEKEZO YA SERIKALI KUHUSU
MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/23.**

1.0. UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kanuni ya 124(8) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Juni, 2020 naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya kudumu ya Bunge ya Bajeti kuhusu Hali ya Uchumi wa Taifa kwa mwaka 2021, Tathmini ya Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka 2021/22, Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2022/23 pamoja na Mapendekezo ya Mapato na Matumizi ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2022/23.

Mheshimiwa Spika, Kamati imeendelea kutekeleza majukumu yake kama yalivyoainishwa kwenye Kanuni za Kudumu za Bunge toleo la Juni 2020, pamoja na Sheria ya Bajeti Sura 439. Aidha, napenda kulitaarifu Bunge lako tukufu kwamba Serikali imekuwa ikitoa ushirikiano wa kutosha kwa Kamati katika kipindi chote cha utekelezaji wa shughuli za kamati.

Mheshimiwa Spika, Kamati inapenda kutoa pongezi za dhati kwa Mhe. Samia Suluhu Hassani Rais wa Jamuhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuthibitisha kwa vitendo uchapakazi wake, uadilifu wake na uaminifu wake kwa Taifa la Tanzania. Kamati inaamini Mheshimiwa Rais amekuwa ni mfano bora wa kuigwa na watu wote wanaopewa dhamana ya uongozi katika nchi yetu. Ameyaishi maneno yake aliyoyasema wakati wa uapisho kwamba miradi iliyoachwa na Mtangulizi wake ataiendeleza na atahakikisha anaikamilisha. Aidha, Rais ameonyesha uwezo mkubwa katika kupigania Diplomasia ya uchumi na mafanikio yake yameonekana na yanaendelea kuonekana.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaendelea kumpongeza Mheshimiwa Dkt. Philip Isidory Mpango kwa kuendelea kumsaidia Mhe Rais katika majukumu yake.

Vilevile, Kamati inampongeza, Mheshimiwa Kassim Majaliwa Majaliwa Waziri Mkuu wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuendelea kusimamia na kuratibu shughuli zote za Serikali kikamilifu. Aidha, Kamati inakupongeza wewe Mheshimiwa Spika kwa uongozi wako mahiri uliojaa weledi na uzoefu wa kutosha katika kuliendesha Bunge hili la Kumi na Mbili (12) la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Hakika umelithibitishia Bunge kwamba kanuni ndio msingi mkuu wa uendeshaji wa shughuli za Bunge. Vilevile, napenda kumshukuru Mheshimiwa Naibu Spika kwa kushiriki kikamilifu katika kuisaidia Kamati kwenye utekelezaji wa majukumu yake. Sisi Kamati ya Bajeti tunaishukuru miongozo yenu na ushirikiano mnaotupatia katika kutekeleza majukumu yetu.

Mheshimiwa Spika, nitumie fursa hii pia kuwashukuru na kuwapongeza Mheshimiwa Dkt. Mwigulu Lameck Nchemba, (Mb) Waziri wa Fedha na Mipango, Mheshimiwa Hamad Hassan Chande, (Mb) Naibu Waziri wa Fedha na Mipango kwa kushirikiana vyema na Kamati wakati wote tulipowahitaji kwenye Kamati. Aidha, Kamati inawashukuru Katibu Mkuu wa Wizara ya Fedha na Mipango Ndg. Emmanuel Tutuba na Manaibu wake, Gavana wa Benki Kuu Prof. Florence Luoga, na Manaibu Gavana, Kamishna Mkuu wa Mamlaka ya Mapato Tanzania Ndg. Alphayo Kidata na Wakuu wa Idara na Taasisi mbalimbali za Serikali kwa ushirikiano wao kwa Kamati.

1.1. Muundo wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, taarifa hii inatoa tathmini ya utekelezaji wa Mpango na Bajeti kwa mwaka wa fedha 2021/22 na uchambuzi wa Mapendekezo ya Mpango na Bajeti kwa Mwaka wa fedha 2022/23 kwa kuangalia viashiria mbalimbali vya uchumi, miradi ya kimkakati inayotekelezwa na Serikali pamoja na mwenendo wa mapato na matumizi. Pia, Taarifa hii imeainisha maeneo mbalimbali ambayo yanahitaji kufanyiwa kazi zaidi kwa ajili ya maendeleo ya nchi yetu.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imegawanyika katika maeneo makuu nane (8). Eneo la kwanza ni Utangulizi; Eneo la pili ni Tathmini ya Mwenendo wa viashiria vya uchumi jumla; Eneo la tatu ni Tathmini ya Utekelezaji wa Bajeti ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2021/22; Eneo la nne ni Tathmini ya Utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2021/22 pamoja na Mapendekezo ya Mpango wa Maendeleo wa Taifa kwa mwaka 2022/23; Eneo la Tano linahusu Mapitio ya Utendaji Kazi wa Baadhi ya Mashirika ya Umma pamoja na Utekelezaji wa Bajeti za Mashirika ya Umma; Eneo la Sita linahusu Sura ya Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha 2022/23; Eneo la Saba linahusu Hatua za Kikodi zinazopendekezwa na Serikali; Eneo la Nane ni Maoni na Mapendekezo ya Kamati na mwisho ni Hitimisho.

2.0. TATHMINI YA MWENENDO WA VIASHIRIA VYA UCHUMI JUMLA KWA MWAKA 2021

2.1. Hali ya Uchumi wa Dunia

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Taarifa ya Mwenendo wa Hali ya Uchumi wa Dunia iliyotolewa na Shirika la Fedha la Kimataifa Mwezi Aprili, 2022 (World Economic Outlook Report, April 2022) uchumi wa dunia kwa mwaka 2022 unakadiriwa kukua kwa **asilimia 3.1** ikilinganishwa na makadirio ya ukuaji wa **asilimia 6.0** yaliyotolewa mwezi Julai 2021. Makadirio ya ukuaji kwa kiwango cha chini yanatokana na ukuaji mdogo wa uchumi kwa nchi zilizoendelea za Marekani pamoja na nchi zinazoibukia kiuchumi ikiwemo China. Ukuaji mdogo wa uchumi kwa nchi zilizoendelea umechagizwa na sababu mbalimbali ikiwemo vita baina ya Urusi na Ukraine iliyoathiri uchumi wa dunia kwa kiwango kikubwa, Ugonjwa wa UVIKO-19 unaosambaa duniani, na hivyo kusababisha kufunga maeneo ya uzalishaji na vituo vya biashara.

Mheshimiwa Spika, Taarifa hiyo pia inaonyesha kwamba Katika kipindi cha mwezi Agosti 2021 hadi mwezi Februari 2022 bei za bidhaa za msingi (Primary Commodities) katika soko la dunia zimepanda kwa asilimia 24, kwa mchanganuo ufuatao

- i. Bidhaa za chuma za msingi yaani *base metal* zimeongezeka kwa asilimia 2;
- ii. Bidhaa za madini ya thamani *precious metal* zimeongezeka kwa **asilimia 3**;
- iii. Bidhaa za kilimo zimepanda kwa **asilimia 11** hii ni kutokana na kupanda kwa bei za nafaka katika soko la dunia kwa **asilimia 21.8**. Aidha bei ya ngano katika soko la Dunia imeongezeka kwa asilimia 26.4; na
- iv. Mahitaji ya mafuta duniani yameongezeka kwa mapipa **milioni 99.7** kwa siku hali inayopelekea bei ya mafuta ghafi ya petroli kupanda kwa **asilimia 36**. Hivyo bei ya Mafuta ghafi inatarajiwa kuongezeka Kwa **asilimia 55** mwaka 2022.

Mheshimiwa Spika, Takwimu hizi zinaonyesha wazi kwamba tatizo la mfumuko wa bei lililopo nchini si suala la kulaumu Serikali kwa sababu suala hilo limetokana na hali halisi ya uchumi wa Dunia.

2.2. Uchumi wa Nchi Kusini mwa Jangwa la Sahara

Mheshimiwa Spika, Katika nusu ya mwisho ya mwaka 2021 uchumi wa nchi za kusini mwa jangwa la Sahara ulitarajiwa kukua kutoka **asilimia 3.7** hadi **asilimia 4.5**. Japokuwa hali ilibadilika mwanzoni mwa mwaka 2022 na hivyo uchumi unatarajiwa kukua kwa **asilimia 3.8** hii ni kutokana na madhara ya vita vya Urusi na Ukraine pamoja na ugonjwa wa UVIKO-19. Matukio haya yamesababisha mfumuko mkubwa wa bei kwa bidhaa mbalimbali ikiwemo mafuta, gesi na vyakula. Vilevile nchi hizi zimekumbwa na tatizo la uhitaji mdogo wa bidhaa zao zinazouzwa nje ya nchi (*low demand of goods*) toka kwa washirika wao wakubwa wa kibiashara (*trade partners*).

Mheshimiwa Spika, Taarifa hiyo pia inaonyesha kwamba nchi nane zilizo kusini mwa jangwa la Sahara zinazozalisha mafuta zitanufaika kutokana na kupanda kwa bei za mafuta na gesi ulimwenguni. Vilevile uchambuzi wa IMF unaonyesha kwamba nchi zinazozalisha madini aina ya dhahabu, almasi, shaba zitanufaika na kupanda kwa bei za madini haya katika soko la dunia. Kwa upande wa nchi 37 zilizo kusini mwa jangwa la Sahara ambazo hazizalishi mafuta na gesi uchumi wake unatarajiwa kuyumba kutokana na kupanda kwa bei ya nishati hizo.

Mheshimiwa Spika, kutokana na taarifa za hali ya uchumi wa dunia na uchumi wa nchi zilizo kusini mwa jangwa la Sahara, Kamati ina maoni na ushauri ufuatao:-

- i. Kwa kuwa bei ya mazao ya kilimo katika soko la dunia imepanda kwa **asilimia 11** ikichangiwa na kupanda kwa bei ya nafaka kwa **asilimia 21.8**. Kamati inaishauri serikali kwamba Wizara ya Kilimo ishirikiane na TANTRADE kutafuta masoko hasa ya nafaka zenye mahitaji makubwa duniani na kuhamasisha kilimo cha kisasa cha nafaka hizo. Hii italisaidia taifa kupata fedha za kigeni na kuimarisha urari wa kibiashara na kupunguza kasi ya mfumuko wa bei pamoja na kukuza uchumi wa wakulima wetu.
- ii. Kwa kuwa Nchi za kusini mwa jangwa la Sahara ikiwemo Tanzania zinategemea **asilimia 85** ya ngano kutoka nje, na kwa kuwa bei ya ngano katika soko la dunia imeongezeka kwa **asilimia 26.4** hali iliyosababishwa na vita vya Urusi na Ukraine pamoja na hali ya ukame uliokithiri nchini Canada. Kamati inaishauri Serikali kufufua na kuimarisha mashamba ya ngano yaliyopo nchini hususani mashamba ya Basotu yaliyoko mkoani Manyara ili kuzalisha ngano ya kutosha na ikiwezekana kuuza nje ya nchi pamoja na kuhamasisha kilimo hiki kwa maeneo mengine ambayo zao hili linastawi.

- iii. Kwa kuwa, mfumuko wa bei kwa mwaka 2022 unatarajiwa kuongezeka kwa wastani wa **asilimia 12.2** kwa nchi za kusini mwa jangwa la sahara. Kamati inaishauri Serikali kupitia Benki kuu ya Tanzania na Wizara ya Fedha na Mipango kuweka mikakati ya muda mfupi na muda mrefu ya jinsi ya kukabiliana na mfumuko wa bei ili kutokuathiri uchumi wa Taifa letu.
- iv. Kwa kuwa, nchi zenye mafuta na gesi zinatarajiwa kunufaika na ongezeko la bei katika soko la Dunia, hii ni fursa ya Tanzania kutumia vyema gesi asilia tuliyonayo ili iweze kulinufaisha Taifa. Aidha, nchi 37 zilizo kusini mwa jangwa la Sahara ambazo hazizalishi mafuta na gesi uchumi wake unatarajiwa kuyumba. Huu ni wakati muafaka kwa Tanzania kunufaika na sekta ya Kilimo na Gesi asilia.

2.3. Hali ya Ukuaji wa Uchumi wa Taifa kwa Mwaka 2021

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Benki kuu ya Tanzania inaonyesha kwamba katika mwaka wa fedha 2021/22 uchumi wa Tanzania ulikua kwa wastani wa **asilimia 4.9** ikilinganishwa na **asilimia 4.8** katika kipindi hicho hicho kwa mwaka 2020/21. Ukuaji huu umetokana na hatua mbalimbali zilizochukuliwa na Serikali katika kukabiliana na madhara ya janga la UVIKO-19 ikiwemo mkopo toka IMF. Hali hii inaashiria kwamba Tanzania inazidi kujikwamua dhidi ya madhara ya kiuchumi yaliyosababishwa na ugonjwa wa UVIKO-19.

Mheshimiwa Spika, Taarifa ya Mwelekeo wa Hali ya Uchumi wa Dunia iliyotolewa na Shirika la Fedha la Kimataifa Mwezi Aprili, 2022 (World Economic Outlook Report, April 2022) inaonyesha kwamba nchi nane zilizo kusini mwa jangwa la Sahara zinazozalisha mafuta zitanufaika kutokana na kupanda kwa bei za mafuta na gesi ulimwenguni. Vilevile, uchambuzi wa IMF unaonyesha kwamba nchi zinazozalisha madini aina ya dhahabu, almasi, shaba na Palladium zitanufaika na kupanda kwa bei za madini haya katika soko la dunia. Aidha, ni wakati muafaka wa

kusimamia vizuri masoko yetu ya madini ili tunufaike na ongezeko la bei. Vilevile, Benki kuu inashauriwa kuharakisha utaratibu wa kutunza dhahabu ili inapotokea fursa kama hii iweze kulinufaisha Taifa.

Mheshimiwa Spika, Taarifa kutoka Ofisi ya Taifa ya Takwimu inaonyesha kwamba katika kipindi cha mwaka 2021, Pato la Taifa liliongezeka kwa **shilingi trilioni 135.517** toka **shilingi trilioni 129.130** ya mwaka 2020, sawa na ongezeko la wastani wa **asilimia 4.9**. Shughuli za uchumi zilizokuwa ukuaji mkubwa ni sanaa (**asilimia 19.4**), umeme (**asilimia 10.0**), madini (**asilimia 9.6**) na habari (**asilimia 9.1**).

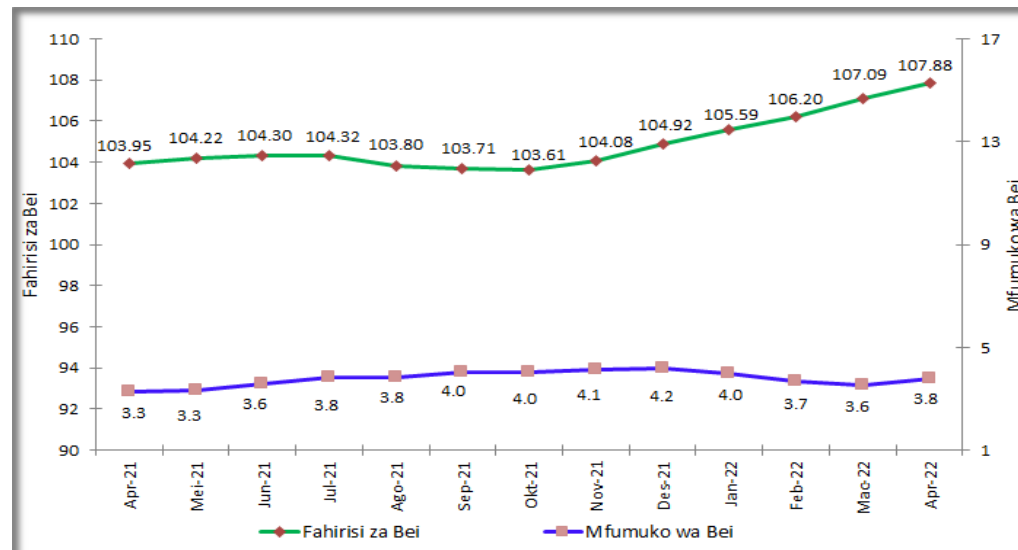
Mheshimiwa Spika, Sekta ya Kilimo ni kati ya sekta pekee ambayo pamoja na uwepo wa ugonjwa wa UVIKO-19 na madhara ya Vita baina ya Urusi na Ukraine imeweza kukua na kuongeza mchango wake katika Pato la Taifa. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba inawekeza kwa kiasi kikubwa kwenye sekta ya kilimo na sekta nyingine kama vile utalii wa ndani na nje ili zichangie katika uchumi na hivyo kuwa na uchumi usiotegemea sekta chache.

2.4. Mfumuko wa Bei

Mheshimiwa Spika, katika mwaka 2021 mfumuko wa bei ulikua kwa wastani wa **asilimia 3.7** ikilinganishwa na **asilimia 3.3** mwaka 2020. Ongezeko hili la mfumuko wa bei linatokana na kuongezeka kwa bei za bidhaa, hususani bei za mafuta ya kula na petroli pamoja na bidhaa za walaji katika soko la dunia. Hata hivyo mfumuko wa bei uko ndani ya wigo wa asilimia 5.0 kwa mujibu wa vigezo vya nchi za Jumuiya ya Afrika Mashariki (EAC), na wigo uliowekwa na Jumuiya ya Maendeleo Kusini mwa Afrika (SADC) wa kati ya **asilimia 3** na **asilimia 8**. Uchambuzi wa Kamati ulibaini kwamba, Fahirisi za Bei za msingi (Core inflation) zimekuwa na mwenendo imara kutoka mwezi Aprili, 2021 hadi mwezi Aprili, 2022.

Mheshimiwa Spika, kwa kuwa Mfumuko wa bei nchini umesababishwa kwa kiasi kikubwa na kupanda kwa bei za mafuta ya kula na petroli na bidhaa za walaji katika soko la dunia, na kwa kuwa mfumuko wa bei duniani unatarajiwa kuongezeka **kwa asilimia 5.7** kwa nchi zenye uchumi ulioendelea na **asilimia 8.7** kwa nchi zinazoendelea, ni dhahiri kwamba kwa mwaka wa fedha 2022/23 mfumuko wa bei utaendelea kuongezeka nchini hivyo Kamati inaishauri Serikali kutilia mkazo katika njia mbalimbali za kudhibiti mfumuko wa bei ili kuleta unafuu wa maisha kwa wananchi.

Kielelezo Namba 1: Mwenendo wa Fahirisi za Bei za Taifa na Mfumuko wa Bei Kutoka Mwezi Aprili, 2021 hadi Aprili, 2022. (2020 = 100)

2.5. Mwenendo wa Viwango vya Ubadilishaji fedha

Mheshimiwa Spika, licha ya kasi ndogo ya ukuaji wa uchumi iliyosababishwa na janga la UVIKO-19 na vita ya Urusi na Ukraine, thamani ya shilingi ya Tanzania dhidi ya dola ya Marekani na sarafu nyingine za washirika wakuu wa biashara ulimwenguni imeendelea kuwa tulivu. Hali hii imechangiwa kwa kiasi kikubwa na utekelezaji thabiti wa sera ya fedha, usimamizi imara katika kuhakikisha uwazi na utaratibu mzuri katika soko la kubadilisha fedha za kigeni, na kuimarika kwa urari

wa biashara. Katika kipindi cha Machi, 2021, dola moja ya Marekani ilibadilishwa kwa wastani wa **shilingi 2,309.58** ikilinganishwa na **shilingi 2,306.20** kipindi kama hicho mwaka 2020 sawa na kushuka kwa thamani ya shilingi dhidi ya dola kwa **asilimia 0.14**. Hali hii imechangiwa na mfumuko wa bei unaosababishwa na kupanda kwa bei za mafuta ya kula na petroli katika soko la dunia. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha tunanufaika na ongezeko la bei kwa bidhaa tunazoweza kuziua nje ya nchi kama gesi na dhahabu. Pili kuhakikisha bidhaa ambazo tunauwezo wa kuzizalisha ndani ya nchi tunafanya hivyo ili kuepuka mfumuko wa bei kutoka nchi nyingine (Imported Inflation).

2.6. Akiba ya Fedha za Kigeni

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwishoni mwa mwezi Machi, 2022 akiba ya fedha za kigeni ilikuwa dola za kimarekani **milioni 5,581.6**, kiwango kinachotosheleza uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje ya nchi kwa kipindi cha **miezi 5** hadi **6**. Aidha, kiwango hiki kimeshuka toka dola za marekani **milioni 6,557.9** kilichoripotiwa na Benki kuu Machi 2021, ambacho kilikuwa kinachotosheleza uagizaji wa bidhaa na huduma kutoka nje ya nchi kwa kipindi cha **miezi 6** hadi **8**. Kamati inaishauri Serikali badala ya kuendelea kuwa na kiwango cha akiba za Fedha za Kigeni kinachozidi uagizaji wa bidhaa na Huduma kutoka nje kwa zaidi ya miezi 4 badala yake ziada ya zaidi ya miezi 4 iwe inatumika kuikopesha Serikali ili kupunguza gharama ya ukopaji kutoka nje.

Jedwali Na. 1. Mwenendo wa Akiba ya Fedha za Kigeni kwa mwezi Desemba kuanzia mwaka 2015 hadi 2022

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Kiasi (USD million)	4,093.7	4,325.6	5,900.3	5,044.6	5,554.4	4,767.7	6,557.9	5,581.6
Uwezo (miezi)	5.1	5.0	6.6	4.9	6.4	5.6	6.8	5.6

Chanzo: Benki Kuu ya Tanzania

2.7. Biashara ya Nje

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa kamati ulibaini kwamba hadi kufikia mwezi Machi, 2022 urari wa malipo kwa sekta ya nje ulikuwa na nakisi ya dola za **Marekani milioni 1,315.9** ikilinganishwa na nakisi ya dola za Marekani **Milioni 351.9** katika kipindi hicho hicho kwa mwaka 2021. Hivyo Kamati inaishauri Serikali kujielekeza zaidi katika Sekta ambazo zinaweza kuongeza mauzo yetu nje ya nchi kama Kilimo, Mifugo, Uvuvi pamoja na Madini ili ziweze kupunguza nakisi ya urari wa ujumla. Vilevile Serikali kupitia Benki Kuu isimamie masoko ya ubadilishaji fedha nchini ambayo itapelekea utulivu wa thamani ya shilingi na akiba ya kutosha ya fedha za kigeni kwa kuweka mazingira rafiki yanayozingatia sheria.

2.8. Deni la Serikali

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa kamati ulibaini kwamba hadi mwezi Machi 2022, deni la Serikali lilikuwa ni **Shilingi trilioni 69.44** Kati ya kiasi hicho deni la nje lilikuwa **shilingi trilioni 47.07** na deni la ndani lilikuwa ni **shilingi trilioni 22.37** ukilinganisha na Deni la mwezi Machi 2021, la **Shilingi trilioni 64.46** sawa na ongezeko la **asilimia 7.73 (Shilingi trilioni 4.98)**. Ongezeko la deni limetokana na: Ukopaji kwa ajili ya kugharamia miradi mbalimbali ya maendeleo na malimbikizo ya riba ya deni la nje, hususan nchi zisizo wanachama wa kundi la Paris (Non-Paris Club members) ambazo Serikali inaendelea kujadiliana nazo kuahirisha ulipaji wa madeni (The Debt Service Suspension Initiatives).

Mheshimiwa Spika, Pamoja na kwamba deni letu ni himilivu kwa viwango vyote vya kimataifa. Kamati inaendelea kuishauri Serikali masuala yafuatayo:

- i. Kuangalia uwezekano wa kujipima uhimilivu wa deni kwa kutumia kiashiria cha makusanyo ya mapato ya ndani kwa ulipaji wa deni. Hii ni kwa sababu deni la Serikali hulipwa na makusanyo ya ndani na ni malipo ya lazima (first charge) katika matumizi ya Serikali;

- ii. Kwa kuwa Tanzania ilipata *The Debt Service Suspension Initiatives* – DSSI toka benki ya Exim ya China (**US\$ 99.5 million**) na *French Development Agency* (**US\$2.6 million**). Hivyo Kamati inaishauri Serikali kulipa madeni haya mara tu muda wa kulipa utakapofika ili kuondoa tatizo la malimbikizo ya madeni
- iii. Kamati inatambua hatua zilizochukuliwa na Serikali katika kukamilisha suala la credit rating, Hata hivyo ni vyema kukamilisha haraka mchakato wa nchi yetu kufanyiwa tathmini ya uwezo wa ukopaji na ulipaji (credit rating) ili kuiwezesha Serikali kupata mikopo yenye masharti nafuu na kwa urahisi;
- iv. Mikopo yenye masharti ya kibiashara ielekezwe katika miradi yenye sura ya kibiashara ili miradi hii ikamilike kwa wakati na kuanza kurejesha gharama za mikopo hiyo;
- v. Kuboresha mikakati ya kukusanya kodi ili kuhakikisha sehemu kubwa ya bajeti inagharamiwa na mapato ya ndani pamoja na kupunguza matumizi yanayoweza kuepukika; na
- vi. Serikali kutafuta mikopo yenye masharti ya kati (Semi concessional loans) ambayo masharti yake ni nafuu ikilinganishwa na mikopo ya kibiashara.
- vii. Izingatiwe kwamba gharama za mikopo ya biashara zitaongezeka kutokana na kuongezeka kwa riba za mikopo katika mataifa yaliyo endelea pamoja na mfumuko wa bei

Jedwali Na 2. Mwenendo wa Deni la Serikali kati ya mwezi Aprili 2021 na Aprili 2022

	Hadi Kufikia Aprili 2022		Hadi Kufikia Juni 2021		Tofauti ya Deni		Tofauti katika Asilimia
	TZS Bilioni	USD Milioni	TZS Bilioni	USD Milioni	TZS Bilioni	USD Milioni	
Deni la Nje	47,074.66	20,376.70	45,521.45	19,703.10	1,553.21	673.60	3.31%
Deni la Ndani	22,369.80	9,731.15	18,934.33	8,236.14	3,435.47	1,495.01	15.36%
Deni la Serikali Kuu	69,444.46	30,107.85	64,455.78	27,939.24	4,988.68	2,168.61	7.20%

2.9. Mwenendo wa Viwango vya Riba na Huduma za Kibenki.

Mheshimiwa Spika, mwezi Machi 2022, riba katika mabenki ya kibiashara ilitozwa kwa wastani wa **asilimia 16.28** ikilinganishwa na wastani wa **asilimia 16.63** ya kipindi kama hicho mwaka 2021. Hali hii imetokana na jitihada za Serikali katika kuyaongezea mabenki yetu nchini ukwasi hivyo kusababisha viwango vya mikopo ya riba nchini kuendelea kushuka. Vilevile riba inayotozwa kwenye amana za mwaka mmoja ni kati ya **asilimia 6.94** na **asilimia 8.21** mwaka 2022 ikilinganishwa na **asilimia 6.83** na **asilimia 8.57** kwa mwaka 2021

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuongeza ukwasi katika mabenki ili kushusha viwango vya riba za mabenki na amana. Hata, hivyo kamati inaishauri Serikali kuangalia upya masharti yaliyowekwa kwenye Mkopo wa shilingi trilioni 1 kwa mabenki ili yaweze kukopesha sekta mbalimbali za uchumi ikiwemo kilimo kwa kati ya **asilimia 9** hadi asilimia 10. Masharti yalivyo hivi sasa ni vigumu kufikia malengo yaliyokusudiwa kwa sababu Benki zitakazonufaika na mkopo huo ni benki kubwa tu. Aidha, kamati inaishauri Serikali kuendelea kusimamia sekta hii ili kuhakikisha kwamba riba zinazotozwa zinaendena na vihatarishi pamoja na mfuko wa bei.

2.10. Tathmini ya Hali ya Umaskini Nchini

Mheshimiwa Spika, viashiria vya kupima hali ya umaskini nchini hupatikana kwa kutumia taarifa za Utafiti wa Mapato na Matumizi ya Kaya Binafsi (Household Budget Survey - HBS) utafiti unaofanyika kila baada ya miaka mitano. Matokeo ya Utafiti ya mwaka 2017/18 yanaonyesha kuwa kaya zenye idadi ndogo ya watu zina kiwango kidogo cha umaskini kuliko kaya zenye idadi kubwa ya watu. Na kiwango cha umaskini wa mahitaji ya chakula na ya msingi ni kikubwa kwa kaya zinazoongozwa na wakuu wa kaya wenye elimu ndogo. Kamati inatambua kuwa mojawapo ya hatua kubwa ya maendeleo sio tu kukua kiuchumi lakini pia

kuhakikisha umaskini wa mahitaji ya msingi na umaskini wa chakula unapungua. Hivyo, Serikali iendeele kusimamia vema Sera yake ya Elimu Msingi bila ada na kutekeleza Sera ya Idadi ya Watu ya mwaka 1992 ambayo inaelekeza wananchi kuzaa watoto wanaoweza kuwahudumia. Kamati inaendelea kusesitiza kwamba Serikali iwekeze zaidi katika sekta ambazo zinahusisha wananchi wengi kama vile kilimo, mifugo na uvuvi ili kuwakwamua kutoka kwenye umaskini.

3.0. UTEKELEZAJI WA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2021/22

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2021/22 Serikali ilipanga kukusanya na kutumia jumla ya **Shilingi trilioni 37.99** kutoka katika vyanzo vya ndani na nje. Kati ya fedha hizo mapato ya ndani yalikadiriwa kuwa **shilingi trilioni 24.83**, Mapato ya Halmashauri yalikuwa **shilingi bilioni 863.86**, misaada na mikopo yenye mashati nafuu yalikuwa **shilingi trilioni 4.25** na Mikopo ya ndani ilikuwa **Shilingi trilioni 8.03**. Hadi Aprili, 2022 Serikali ilikusanya na kutumia **shilingi trilioni 29.84** sawa na **asilimia 78.55** ya lengo la mwaka. Kati ya fedha hizo **shilingi trilioni 12.06** ni fedha za matumizi mengineyo ikijumuisha malipo ya Deni la Serikali, **shilingi trilioni 6.73** ni kwa ajili ya mishahara na **shilingi trilioni 10.61** ni kwa ajili ya miradi ya maendeleo.

3.1. Mwenendo wa Mapato.

3.1.1. Mapato ya Kodi

Mheshimiwa Spika, Katika kipindi cha Julai 2021 hadi Aprili 2022, Serikali kupitia Mamlaka ya Mapato Tanzania iliweza kukusanya jumla ya **Shilingi trilioni 17.20** dhidi ya lengo la kukusanya **shilingi trilioni 21.78** sawa na **asilimia 78.97**. Mapato ya kodi kwa mwaka 2021/22 yameongezeka kwa **asilimia 18.5** ukilinganisha na kipindi kama hicho mwaka 2020/21. Mwenendo huu unaonesha wazi kwamba Mamlaka ya Mapato inaweza kukusanya kati ya **asilimia 85 hadi 90** ya lengo. Nitumie fursa hii kwanza kumpongeza Mhe. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuhamasisha ulipaji wa kodi kwa hiari na kutoa kibali cha kuajiri watumishi takribani 2000 na

Pili Nimpongeze Ndg. Alphayo Kidata Kamishna Mkuu wa Mamlaka ya Mapato Tanzania pamoja na Watendaji wote wa TRA kwa ukusanyaji wa kodi kwa ufanisi. Hata hivyo, Kamati inaendelea kuishauri Serikali kuhakikisha inaiwezesha Mamlaka ya Mapato Tanzania kwa rasilimali watu na fedha ili ifanye kazi zake kwa ufanisi na tija.

Jedwali Na.2.Ulinganisho wa Makusanyo ya Kodi kuanzia Julai hadi Aprili kwa mwaka 2019/20, 2020/21 na 2021/22 (Tanzania Bara)

Mwezi	Makusanyo Halisi 2019/20	Makusanyo Halisi 2020/21	Makusanyo Halisi 2021/22	Asilimia za Ukuaji
Julai	1,232,189.51	1,267,684.68	1,406,285.05	10.93%
Agosti	1,315,495.03	1,376,047.61	1,622,783.06	17.93%
Septemba	1,708,501.52	1,681,595.98	1,687,435.10	0.35%
Oktoba	1,445,098.98	1,314,921.71	1,640,509.53	24.76%
Novemba	1,446,408.00	1,317,311.47	1,659,300.09	25.96%
Disemba	1,906,284.26	2,087,934.57	2,300,446.13	10.18%
Januari	1,476,474.76	1,288,372.39	1,729,390.26	34.23%
Februari	1,303,475.53	1,296,990.58	1,618,832.38	24.81%
Machi	1,539,061.34	1,625,196.77	1,965,755.82	20.95%
Aprili	1,167,545.20	1,258,130.60	1,568,242.03	24.65%
JUMLA	14,540,534.13	14,514,186.37	17,198,979.45	18.50%

Chanzo: Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)

3.1.2. Mapato yasiyo ya Kodi

Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia Aprili, 2022 Mapato yasiyo ya Kodi yalifikia **shilingi trilioni 2.03**, sawa na **asilimia 65.56** ya lengo la kukusanya **shilingi trilioni 3.05** kwa mwaka. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba Wizara na Idara zote zinazo kusanya Maduhuli ya Serikali zinafanya hivyo kwa kutumia mifumo ya kieletroniki ili kuleta ufanisi.

3.1.3. Mapato ya Serikali za Mitaa

Mheshimiwa Spika, hadi kufikia mwezi Aprili 2022 Mapato yanayotokana na vyanzo vya ndani vya Mamlaka za Serikali za Mitaa yalifikia **shilingi bilioni 759.0** sawa na **asilimia 87.86** ya lengo. Pamoja na mafanikio haya bado kuna changamoto kubwa ya uchache wa mashine za POS (Point of Sale) na matumizi

yake kwa Serikali za mitaa ili kuhakikisha hakuna ubadhirifu wa mapato yanayokusanywa unaotokana matumizi ya mashine hizo.

3.1.4. Misaada na Mikopo ya Masharti Nafuu kutoka Nje

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2021/22 Serikali ilitarajia kupokea jumla ya **shilingi trilioni 4.27**. Hadi kufikia mwezi Aprili 2022 Misaada na mikopo nafuu iliyopokelewa ilikuwa **shilingi trilioni 3.93** sawa na **asilimia 92.0** ya lengo. Hali hii inaonyesha kwamba kwa mwaka wa fedha 2021/22 wahisani wamejikita zaidi kutoa mikopo nafuu. Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kuimarisha ushirikiano na Washirika wa Maendeleo kwa kutekeleza Mwongozo wa Ushirikiano (Development Cooperation Framework-DCF) ambao umeonyesha matumaini makubwa kimaendeleo katika kipindi kifupi.

3.1.5. Mikopo ya ndani

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2021/22 Serikali ilikusudia kukopa jumla ya **shilingi trilioni 4.99**. Hadi kufikia mwezi Aprili 2022 mikopo kutoka vyanzo vya ndani ilifikia **shilingi trilioni 4.12** sawa na **asilimia 82.57** ya lengo. Kamati inaishauri Serikali kupunguza kukopa ndani ili kuipa nafasi sekta binafsi kupata mikopo kwa riba nafuu ili kuchochea uwekezaji na hatimaye kukuza uchumi wa nchi.

3.2. Mwenendo wa Matumizi

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2021/22 Serikali ilikusudia kutumia **shilingi trilioni 37.98** ambapo **shilingi trilioni 23** ni matumizi ya kawaida na **shilingi trilioni 14.98** ni matumizi ya maendeleo. Hadi mwezi Aprili 2022, jumla ya **shilingi trilioni 29.40** zimetolewa sawa na **asilimia 77.4** ya lengo. Kati ya kiasi hicho, **shilingi trilioni 18.79** zilitumika kwa ajili matumizi ya kawaida ambayo yalijumuisha **shilingi trilioni 6.73** kwa ajili ya mishahara, **shilingi trilioni 4.79** Matumizi Mengineyo na **shilingi trilioni 7.27** kugharamia deni la Serikali. Aidha, jumla ya **shilingi trilioni 10.61** sawa na **asilimia 70.76** ya lengo la mwaka zimetolewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo. Kamati inaipongeza Serikali kwa kusimamia vyema Sera za Matumizi kwa mwaka 2021/22.

4.0. TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2021/22 NA MAPENDEKEZO YA MPANGO WA MAENDELEO WA TAIFA KWA MWAKA 2022/23

Mheshimiwa Spika, Mpango wa Maendeleo wa Mwaka 2022/23 ni wa pili katika utekelezaji wa Mpango wa Tatu wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka Mitano wa 2021/22 – 2025/26. Dhima ya Mpango huu ni *Kujenga Uchumi Shindani na Viwanda kwa Maendeleo ya Watu*. Mpango huu utakuwa na maeneo makuu matano ya kipaumbele ambayo ni: (i) kuchochea uchumi shindani na shirikishi; (ii) kuimarisha uwezo wa uzalishaji viwandani na utoaji huduma; (iii) kukuza biashara; (iv) kuchochea maendeleo ya watu; na (v) kuendeleza rasilimali watu.

Mheshimiwa Spika, baada ya kutoa maelezo ya utangulizi hapo juu, Kamati ingependa kutoa maelezo, ushauri na maoni yake katika maeneo yafuatayo: -

4.1. Tathmini ya Utekelezaji

Mheshimiwa Spika, Hadi kufikia mwezi Aprili 2022, Serikali ilikuwa imetumia jumla ya **Shilingi trilioni 10.72** ambayo ni sawa na **asilimia 85.3** ya Bajeti iliyokuwa imetengwa ya **Shilingi trilioni 14.99** kwa mwaka wa fedha 2021/22. Kati ya fedha hizo **Shilingi trilioni 10.72** zilizopokelewa, **Shilingi trilioni 9.14** ni fedha za ndani na **Shilingi trilioni 1.46** ni fedha za nje. Hatua hii inaonyesha dhamira ya dhati ya Mhe. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kutumia fedha za ndani kuliletea Taifa maendeleo.

Jedwali Na. 3 Utolewaji wa Fedha za Maendeleo hadi Tarehe 30 Aprili, 2022

BAJETI	MWAKA 2021/22	FEDHA ZILIZOTOLEWA	ASILIMIA YA BAJETI
Fedha za Ndani	10,723,022,999,999	9,141,606,071,313	85.25
Fedha za Nje	4,266,573,553,001	1,464,679,893,004	34.33
JUMLA	14,989,596,553,000	10,606,285,964,317	70.76

4.1.1. Sekta ya Afya

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kujenga na kuboresha miundombinu ya afya, huduma za kibingwa, upatikanaji wa vifaa tiba, kinga, dawa na vitendanishi. Serikali imeweza kufanya ujenzi na ukarabati mkubwa wa vituo vya Afya 304 ili kuviwezesha kutoa huduma kwa wajawazito wanaopata uzazi pingamizi wakati wa kujifungua (CEmONC). Hadi kufikia Machi, 2022 jumla ya vituo vya Afya 250 sawa na asilimia 82.2 vilikuwa vimeanza kutoa huduma kamili ya CEmONC ikiwa ni pamoja na upasuaji wa kumtoa mtoto tumboni. Vile vile Serikali imefanikiwa kukamilisha Vyumba/Wodi za Watoto Wachanga Mahututi (Neonatal Intensive Care Unit - NICU) 30 katika hospitali za Halmashauri na hivyo kuwezesha kuwepo kwa jumla ya NICU 165. Aidha, Serikali imefanikiwa kupunguza vifo vya watoto wachanga kutoka vifo 8,190 mwaka 2020 hadi vifo 6,741 mwaka 2021; vifo vya Watoto wa chini ya mwaka mmoja vimepungua kutoka vifo 2,657 mwaka 2020 hadi vifo 1,092 mwaka 2021 na vifo vya Watoto wa umri chini ya miaka mitano vimepungua kutoka vifo 3,482 mwaka 2020 hadi vifo 1,512 mwaka 2021.

Mheshimiwa Spika, Changamoto kubwa zinazoikabili sekta hii hivi sasa ni ukosefu wa watumishi katika miundombinu iliyojengwa na Serikali, ununuzi na usambazaji wa dawa na vifaa Tiba pamoja na baadhi ya maeneo kutokuwa na vituo vya afya na zahanati. Aidha, kamati inaendelea kuisitiza Serikali kuharakisha mchakato wa uanzishwaji wa Sheria ya Bima kwa wote ili isaidie wananchi wa hali ya chini katika kupata huduma za afya. Nitumie fursa hii kumpongeza Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ambae hadi mwezi Aprili alikuwa ametoa fedha kwa ajili ya ununuzi wa madawa na vifaa Tiba kupitia MSD vyenye thamani ya **Shilingi bilioni 129.85**.

4.1.2. Sekta ya Elimu

Mheshimiwa Spika, Kama kuna sekta ambayo imepiga hatua kubwa za maendeleo katika ujenzi wa miundombinu ya Msingi ya Kufundishia na kujifunza ni Sekta ya Elimu. Baadhi ya mafanikio yaliyopatikana katika kutekeleza Mpango ni kama ifuatavyo:-

- i. Kurejesha wanafunzi wa kike 3,333 masomoni kupitia mpango wa kurejesha wanafunzi;
- ii. Kuendelea na ujenzi na ukarabati wa vyuo vya VETA katika mikoa 25 ya Tanzania Bara;
- iii. Jumla ya **Shilingi bilioni 304.00** zilitolewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo katika sekta ya elimu (elimu msingi) ambapo **Shilingi bilioni 240.00** ni kwa ajili ya ujenzi wa vyumba 12,000 vya madarasa katika Shule za Sekondari, **Shilingi bilioni 60.00** kwa ajili ya ujenzi wa vyumba 3,000 vya madarasa katika Vituo Shikizi na **Shilingi bilioni 4.00** kwa ajili ya ujenzi wa mabweni 50 katika Shule za Msingi zenye wanafunzi wenye mahitaji maaalum; na
- iv. Vitabu 18,200 vilisambazwa kwa Watoto wenye uoni hafifu.

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua kwamba Serikali ipo katika hatua ya kuajiri walimu ili kupunguza upungufu uliopo. Suala hili liende sambamba na kurejea mitaala yetu ili iendane na wakati na kuangalia namna ya kutoa mikopo kwa vyuo vya ufundi kama ilivyo kwa vyuo vikuu. Kamati inaamini hivi sasa tunahitaji wataalamu wengi kutoka kwenye vyuo vya kati kuliko wenye shahada.

4.1.3. Sekta ya Kilimo, Mifugo na Uvuvi

4.1.3.1. Kilimo

Mheshimiwa Spika, Kilimo ni moja ya sekta ambazo ni nguzo kuu ya maendeleo ya viwanda kwa sababu ndiko malighafi za viwandani zinapopatikana. Aidha, kilimo ndicho kinaajiri

takribani **asilimia 65** ya watanzania wote. Baadhi ya mafanikio yaliyopatikana katika sekta hii ni pamoja na:-

- i. Kuwezesha uzalishaji wa **Tani 18,665,217** za chakula ukilinganisha na mahitaji ya **tani 14,835,101** hivyo kuwa ziada ya **tani 3,830,116** za chakula sawa na utoshelevu wa chakula wa **asilimia 126**;
- ii. Kuongezeka kwa matumizi ya zana bora za kilimo kama vile matrekta kutoka **asilimia 23** mwaka 2020/21 hadi **asilimia 25** kwa mwaka 2021/22; na
- iii. Kuongeza mbegu mpya aina 18 zilizogunduliwa na kuzalishwa na Taasisi za Umma na sekta binafsi.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio hayo sekta hii bado inakumbwa na changamoto mbalimbali kama vile ardhi ya kilimo kuendelea kupungua kutokana na kuvamiwa kwa ajili ya makazi, kuendelea kuagiza mazao ya nafaka kama ngano na shairi ambayo yanaweza kuzalishwa nchini, utaratibu usioridhisha wa uagizaji na usambazaji wa mbolea zinazotoka ndani na nje. Aidha, imekuwa vigumu kwa sekta ya kilimo kupata mikopo kwa ajili ya kuiendeleza kutokana na vihatarishi vyake. Kamati inaamini masuala haya yakifanyiwa kazi Kilimo kinaweza kuwa sekta moja itakayolitoa Taifa hapa lilipo.

4.1.3.2. Sekta ya Mifugo

Mheshimiwa Spika, Sekta ya mifugo ni miongoni mwa sekta zilizofanya vizuri katika mwaka wa fedha 2021/22. Uchambuzi wa Kamati ulibaini kwamba katika mwaka 2021/2022 idadi ya mifugo hapa nchini imeongezeka ikilinganishwa na mwaka 2020/2021 ambapo idadi ya ng'ombe imeongezeka kutoka **milioni 33.9** hadi **milioni 35.3**. Vilevile uzalishaji wa maziwa umeongezeka kutoka **lita bilioni 3.1** mwaka 2020/2021 hadi

kufikia lita **bilioni 3.4** katika mwaka 2021/22. Aidha, uzalishaji wa nyama umeongezeka kutoka tani **738,166** mwaka 2020/2021 hadi tani **769,966.7** mwaka 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia **4.3**. Pia uzalishaji wa mayai umeongezeka kutoka mayai **bilioni 4.5** mwaka 2020/2021 hadi mayai **bilioni 4.9** mwaka 2021/2022 sawa na ongezeko la asilimia 8.8.

Mheshimiwa Spika, ili kuongeza tija katika sekta ya mifugo Kamati inapendekeza mambo yafuatayo yafanyiwe kazi;

- i. Kwa kuwa Sekta ya Mifugo inauhitaji wa maafisa ugani wa mifugo 14025 na waliopo ni 3642. Ni dhahiri kwamba wafugaji wengi nchini wanakosa huduma ya ugani. Kamati inaishauri Serikali kuongeza maafisa ugani wa mifugo katika sekta hii ili kuongeza tija na kuwafikia wafugaji wengi;
- ii. Kuimarisha taasisi zilizo chini ya Sekta ya mifugo kama vile Kampuni ya Ranchi za taifa inayokumbwa na uhaba wa bajeti na migogoro ya ardhi, Bodi ya maziwa na Bodi ya nyama zinazokumbwa tatizo la urasimu wa vibali na usajili kwa wadau wake;
- iii. Kudhibiti tatizo la utoroshaji wa mifugo nje ya nchi kwa masoko na vituo vilivyo mipakani;
- iv. Kuboresha mazingira ya ufanyaji wa biashara ya mifugo kwa kujenga na kuboresha minada ya mifugo ili kuongeza thamani ya mifugo na hivyo kumpa faida mfugaji na kuleta tija katika taifa;
- v. Kutoa fedha za kutosha katika vituo vya taifa na kikanda vya uhimilishaji wa mifugo, ikiwa ni pamoja na uzalishaji wa mitamba ya nyama na maziwa; na
- vi. Mamlaka ya Maendeleo ya Biashara Tanzania (TanTrade) izijengee uwezo Jumuiya za Wafanyabiashara wa nyama na maziwa nchini juu ya

namna bora ya kusimamia shughuli zao ndani na nje ya Nchi.

4.1.3.3. Sekta ya Uvuvi

Mheshimiwa Spika, sekta ya Uvuvi ni miongoni mwa sekta muhimu za uchumi nchini inayochangia katika Pato la Taifa na kuondoa umaskini. Katika mwaka 2021, Sekta ya Uvuvi ilikua kwa asilimia **2.5** na ilichangia asilimia **1.8** kwenye Pato la Taifa. Aidha, Sekta ya Uvuvi inatoa ajira kwa wataanzania takriban Milioni **4.5** katika mnyororo mzima wa thamani ambapo ajira za moja kwa moja kwa wavuvi ni **194,804** na wakuzaji viumbe maji ni **31,998**. Hadi kufikia mwezi April 2022, jumla ya tani **415,880.64** za samaki zenye thamani ya **Shilingi trilioni 2.80** zilivunwa, ikilinganishwa na tani **422,859.78** za samaki zenye thamani ya **Shilingi trilioni 2.62** zilizovunwa katika kipindi kama hiki mwaka 2020/2021

4.1.4. Sekta ya Maji

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kutambua changamoto kubwa ya upatikanaji wa maji mijini na vijiji. Pongezi hizi zinatokana na utolewaji wa fedha kwa miradi ya maji kupitia mfuko wa maji, Bajeti Kuu ya Serikali na nyongeza ya Bajeti kupitia Fedha za UVIKO-19 ambapo zina jumla ya **Shilingi bilioni 733.28** hadi mwezi machi zilikuwa zimetolewa jumla ya **Shilingi bilioni 522.44** sawa na **asilimia 71.2**. Hata hivyo, pamoja na juhudi hizi ni vema Serikali ikaongeza juhudi katika usimamizi wa miradi yake inayoitekeleza ili ilete tija inayotazamiwa na kwa kujengwa kwa ubora na kwa kuzingatia thamani ya fedha.

4.1.5. Sekta ya Miundombinu

4.1.5.1. Barabara

a) TARURA

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuanzisha chanzo maalumu kupitia tozo ya mafuta ili fedha zitakazopatikana zielekezwe TARURA kwa ajili ya ujenzi na ukarabati wa barabara za Vijijini. Hadi mwezi Machi 2022 TARURA ilikuwa imepokea jumla ya **Shilingi bilioni 660.96** sawa na **asilimia 66** za Bajeti ya **Shilingi trilioni 1.01**. Kati ya fedha zilizopokelewa **asilimia 48.74** zinatokana na tozo ya mafuta na **asilimia 51.26** zinatoka katika vyanzo vingine. Hivyo Kamati haitarajii kuona kwamba Serikali ina nia ya kufuta tozo hii hasa ukizingatia urefu wa barabara za TARURA na umuhimu kwa sekta ya Kilimo na wananchi wa Vijijini. Aidha, kamati inaishauri Serikali kuangalia uwezekano wa kujenga barabara za teknolojia nafuu za vijijini ili kupunguza matengenezo ya kila mwaka.

Jedwali Na 4. Utolewaji wa Fedha hadi Mwezi Machi 2022 kwa Wakala wa Barabara Vijijini-TARURA

Na	CHANZO	BAJETI 2021/22	ZILIZOTOLEWA	ASILIMIA
1.	Mfuko wa Barabara Mat engenezo	243,146,889,329	178,742,266,043	73.51
2.	Mfuko wa Barabara Maendeleo	23,546,749,770	15,055,000,115	63.94
3.	Nyongeza Mfuko Mkuu wa Serikali	127,500,000,000	107,215,000,000	84.09
4.	Tozo ya Mafuta	322,158,200,000	205,917,635,697.	63.92
5.	Mapato parking & hifadhi ya barabara	30,447,063,548	19,802,332,760	65.04
6.	Barabara Mji wa Serikali Mtumba	30,447,063,548	15,043,595,891	49.41

Na	CHANZO	BAJETI 2021/22	ZILIZOTOLEWA	ASILIMIA
7.	Miradi Ahadi za Viongozi	14,517,109,419	31,427,919,342	216.49
8.	Agri Connect	22,263,192,571		0.
9.	Mishahara (PE)	31,665,784,000	19,802,332,760	63
10.	DMDP	156,031,456,038	82,609,000,000	53
	JUMLA	1,006,024,057,039	675,615,082,610	70.42

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti ya Wakala wa Barabara Vijijini.

4.1.5.2. Bandari

Mheshimiwa Spika, Kamati inatambua juhudi za Serikali katika kuboresha bandari za Dar es Salaam, Mtwara na Tanga pamoja na bandari zilizopo katika maziwa makuu na bandari kavu kila kanda mfano Dar es salaam, Morogoro, Dodoma, Mwanza, Mtwara, Mbeya na Tanga. Hata hivyo, Kamati imebaini kwamba Mamlaka ya Bandari badala ya kuendelea kuwekeza ili kuwe na ufanisi katika uondoshaji wa shehena Bandarini inafikiria kutumia makampuni ya nje kama vile *DP world* na TICTS. Hatua hii inaweza kuleta mafanikio ya ufanisi lakini itapunguza kwa kiasi kikubwa mapato ya Serikali. Mfano kuna baadhi ya mizigo haiwezi kushushwa na TPA kwa sababu hawana kifaa kiitwacho N-GEN na badala yake makontena yanayohitaji kifaa hicho hutumia gati ambazo ziko chini ya TICTS. Kifaa hicho kina kazi ya kutoa taarifa za wakati yaani *real time* wakati wa upakiaji na upakuaji wa makasha. Aidha, kamati imebaini kwamba Mamlaka ya Bandari imekuwa haikamilishi mifumo yake kwa wakati ili kukusanya mapato kwa ufanisi. Kamati inaamini masuala hayo yakifanyiwa kazi kutakuwa na ufanisi mkubwa na ongezeko la mapato kwa Bandari zetu zilizo chini ya TPA.

4.1.6. Sekta ya Viwanda na Biashara

Mheshimiwa Spika, Dhima ya ujenzi wa uchumi wa viwanda na Ushindani inaonekana katika Mpango wa I, II na III wa Maendeleo ya

Taifa. Hata hivyo utekelezaji wake umekuwa ni wa kusua sua kutokana na mazingira mabovu ya uwekezaji na ufanyaji biashara nchini. Kamati inaendelea kuishauri Serikali kukamilisha haraka mchakato wa kuleta Bungeni Sheria ya Kuwezesha Ufanyaji Biashara nchini yaani **Business Facilitation Act** ili isaidie utekelezaji wa *Blue print* pamoja na wadau wengine.

Mheshimiwa Spika, Moja ya eneo ambalo linaathiri sana Sekta ya Viwanda nchini ni bisahara ya magendo katika mipaka yetu. Ukubwa wa mipaka yetu umekuwa ni mwiba kwa viwanda vya ndani. Hivyo, Kamati inaitaka serikali kuiwezesha Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA) kwa vifaa pamoja na watumishi ili waweze kusimamia vyema mipaka yetu na kuzuia biashara hii haramu ya magendo.

4.1.7. Sekta ya Utalii

Mheshimiwa Spika, Sekta ya utalii ni miongoni mwa sekta za kiuchumi ambazo zilikumbwa na changamoto za ukuaji katika kipindi cha mwaka 2020/21 kutokana na janga la Homa Kali ya Mapafu lililoikumba dunia kuanzia mwishoni mwa mwaka 2019 hadi mwaka 2020. Mwaka 2021/22 kamati ilishauri Serikali kuangalia namna ya kutangaza utalii wetu ili kurejesha biashara ya utalii iliyokuwa imeathirika kwa kiasi kikubwa. Aidha kamati ilishauri Serikali kutafuta fedha kwa ajili ya kuboresha miundombinu ya hifadhi yetu iliyokuwa imeharibika kutokana na mvua.

Mheshimiwa Spika, Naomba nimpongeze Mhe. Samia Suluhu Hassan Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kwa kuchukua uamuzi madhubuti wa kuandaa filamu ya *The Royal tour* ili kutangaza vivutio vya utalii vilivyopo nchini. Aidha, kupitia fedha za Mkopo kutoka IMF sekta hii ilipewa mgao wa **shilingi bilioni 90.2** ili kukarabati na kujenga miundombinu ya msingi pamoja na kununua mitambo itakayokuwa ikikarabati miundombinu hiyo mara kwa mara. Kamati inaishauri Serikali

kuongeza kasi ya kuweka mazingira bora ya uwekezaji katika malazi ili kuvutia watalii wengi zaidi.

4.1.8. Sekta ya Ardhi na Mazingira

4.1.8.1. Ardhi

Mheshimiwa Spika, Ardhi ni maliasili isiyoongezeka, hivyo, ni muhimu kuwa na mipango bora ya matumizi ya ardhi kwa vizazi vya sasa na Vizazi vijavyo. Endapo hatutapanga matumizi bora ya ardhi kwa kuangalia ongezeko la watu ni wazi kwamba vizazi vijavyo havitakuwa na maeneo ya hifadhi za misitu, makazi na maeneo ya shughuli za kiuchumi. Hivyo, ni lazima maamuzi yafanyike sasa ya kulinda misitu, mabonde na rasilimali maji ambazo zitaimarisha ustawi wa mazingira ambayo ni kiungo muhimu katika maendeleo endelevu. Vilevile, Serikali ione umuhimu wa kuingiza kilimo na uhifadhi wa misitu katika miji (*urban agriculture and urban forestry*).

4.1.8.2. Mazingira

Mheshimiwa Spika, Utunzaji wa mazingira ni muhimu kwa ajili ya maendeleo ya Taifa lolote. Uharibifu wa mazingira unagharama kubwa sana kutokana na majanga yanayoweza kujitokeza kama vile ukame, mvua zilizopita kiasi, upepo mkali na ongezeko la joto. Hivyo, Kamati inaushuri Serikali kuhakikisha Sheria ya Mazingira Sura ya 191 inasimamiwa kikamilifu. Aidha, Inashauriwa kufanya marekebisho Sheria ya Mazingira sura ya 191 iliyoanzisha mfuko wa Mazingira ili kuwezesha kutekeleza majukumu yake kikamilifu na kutafuta vyanzo vya fedha za kufadhili miradi ya kutunza na kuboresha mazingira.

5.0. TATHMINI YA UTEKELEZAJI WA BAJETI ZA MIFUKO

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Sheria ya Bajeti Sura 439 kifungu cha 9 (f) kinaipa mamlaka Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Bajeti kukutana na Mashirika

ya Umma ili kuangalia mizania yao ya fedha pamoja na kuangalia endapo mashirika hayo yanafuata misingi ya sheria za fedha za umma na sheria nyingine za Nchi. Kutokana na takwa hilo la kisheria Kamati ilikutana na kufanya Tathimini ya utendaji kazi wa mifuko maalumu na Mashirika ya Umma. Masuala yafuatayo yalibainika:-

5.1. Utekelezaji wa Bajeti ya Mifuko Maalumu (Ring-fenced Funds)

5.1.1. Mfuko wa Maji

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa maji una chanzo kikuu kimoja cha fedha zinazotokana na tozo ya mafuta ya petroli na dizeli. Kamati imebaini kwamba utolewaji wa fedha za kutekeleza miradi ya maji kwa miaka miwili mfululizo umekuwa ukitegemea zaidi chanzo cha tozo ya Mafuta ya petroli na Dizeli kuliko fedha kutoka Mfuko mkuu wa Serikali. Fedha kutoka mfuko mkuu wa Serikali zimekuwa hazitolewi kama zilivyoidhinishwa na Bunge isipokuwa kwa mwaka wa fedha 2021/22 ambapo sekta hiyo ilipokea fedha za Uviko-19 **shilingi bilioni 139**. Fedha zilizotolewa kutoka kwenye tozo ya mafuta kwenda kwenye mfuko wa maji ni **asilimia 78.4** ya lengo la mwaka. Mwenendo wa utolewaji wa fedha wenye tija kama huu ulijitokeza kwa mwaka wa fedha 2020/21 ambapo Tozo ya mafuta kwenda kwenye Mfuko wa maji ilikuwa ni **asilimia 97.1** (Rejea Jedwali Na 5 Hapo chini linaonyesha mwenendo huu.)

Jedwali Na. 5 - Mwenendo wa Bajeti ya Utekelezaji wa Bajeti ya Mfuko wa Maji

Chanzo	Bajeti 2020/21	Fedha zilizotolewa hadi aprili 2021	Asilimia
Tozo ya mafuta	175,912,837,000	170,848,841,709.00	97.1
chanzo	2021/22	Hadi mwezi Machi 2022	
Tozo ya mafuta	175,912,837,000.00	137,956,116,703.40	78.4

Chanzo: Wizara ya Maji

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini kwamba shida iliyoko katika Wizara ya Maji na Umwagiliaji hivi sasa si uhaba wa fedha bali ni tatizo la ukosefu wa rasilimali watu wa kusimamia miradi ya maji. Kamati inaishauri Serikali kuipatia Wizara hii wataalamu wa kutosha ili kuongeza ufanisi wa upatikanaji wa maji kwa wananchi.

5.1.2. Mfuko wa Barabara

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Mfuko wa Barabara inatambua vyanzo vya mapato vya Mfuko huu ni tozo ya mafuta ya petroli na dizeli (Fuel Levy); ushuru wa magari ya kigeni yanayotumia barabara za Tanzania (*Transit Fees*); tozo ya uzidishaji wa uzito (*overloading charges*) pamoja na fedha kutoka Serikali kuu. Kamati imebaini kwamba chanzo kutoka Tozo za mafuta kimekuwa kikifanya vizuri kwa **asilimia 97** tofauti na vyanzo vingine.

Jedwali Na.6 Bajeti na Mgawo wa Fedha za Mfuko wa Barabara (Shilingi)

	Bajeti	Mgawo	Mafanikio
2020/21			
TANROADS	572,604,616,096.20	541,633,349,000	94.6%
TARURA	245,401,978,709.34	232,128,578,505	94.6%
MoWT	63,622,735,121.80	60,181,483,222	94.6%
PO-RALG	27,266,886,523.26	25,792,064,278	94.6%
RF Admin.	7,884,312,549.40	7,457,862,704	94.6%
Jumla	916,780,529,000	867,193,337,709.75	94.6%
2021/22			
TANROADS	567,342,742,235.00	473,578,215,492.59	83.5%
TARURA	243,146,889,529.00	202,962,092,353.39	83.5%

	Bajeti	Mgawo	Mafanikio
MoWT	63,038,082,471.00	52,619,801,721.82	83.5%
PO-RALG	27,016,321,059.00	22,551,343,595.21	83.5%
RF Admin.	7,811,860,706.00	6,520,797,354.87	83.5%
Jumla	908,355,896,000.00	758,232,250,518.00	83.5%

Chanzo: Bodi ya Mfuko wa Barabara

Mheshimiwa Spika, Changamoto kubwa ambayo Kamati imebaini katika utekelezaji wa Mfuko huu ni baadhi ya barabara kujengwa chini ya kiwango na hivyo kuhitaji matengenezo makubwa ndani ya muda mfupi. Aidha, Kamati inaishauri Serikali kuboresha kitengo cha ukaguzi wa barabara (road inspection) ili kuhakikisha kwamba barabara zinafanyiwa matengenezo kwa wakati.

5.1.3. Mfuko wa Maendeleo ya Reli

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 68 cha Sheria ya Reli Na. 10 ya mwaka 2017 (Railways Act, No. 10 of 2017) kinatambua uwepo wa Mfuko wa Reli. Mwenendo wa utolewaji wa fedha kwa miaka miwili katika mfuko huu umekuwa ni wa kuridhisha. Kwa wastani kati ya Mwaka 2020/21 na 2021/22 Mfuko wa reli ulipokea fedha kutokana na tozo ya mafuta kwa wastani wa **asilimia 85.92**. Kamati ilifanya uchambuzi wa matumizi ya mfuko wa reli na ikabaini kwamba kwa kiasi kikubwa matumizi ya mfuko huu kwa mwaka 2021/22 yameelekezwa kwenye Malipo kwa ajili ya mkandarasi wa ujenzi wa njia ya reli ya kisasa *Standard Gauge Railway* kwa kipande cha Morogoro hadi Makutupora (Km 722) pamoja na matengenezo ya njia ya reli ya Meter Gauge katika maeneo mbalimbali nchini. Kamati inashauri kwamba ni vyema Serikali ikaendelea kugawanya rasilimali fedha kwenye maeneo mengine ya miundombinu ya reli ili kuhakikisha huduma ya reli inatolewa bila changamoto hasa katika reli ya kati ambapo mizigo bado inasafirishwa kupitia reli hiyo. Jedwali Na. 7 hapo chini linaonesha mwenendo wa makusanyo ya Mfuko wa Reli.

Jedwali Na 7: Mwenendo wa makusanyo na fedha zilizotolewa kwa Mfuko wa Reli

Mwaka wa Fedha	Bajeti 2020/21	Fedha zilizotolewa 2020/21	Asilimia%
Jumla ya Fedha	289,678,923,000	249,721,849,202.79	86.21
Mwaka wa Fedha	2021/22	2021/22 (Hadi Machi)	Asilimia%
Jumla ya Fedha	294,801,622,000.00	252,409,967,180.00	85.62.

Chanzo: Taarifa ya TRC

5.1.4. Mfuko wa REA

Mheshimiwa Spika, Vyanzo vikuu vya mapato ya Mfuko wa Nishati Vijijini ni tozo ya mafuta, tozo ya umeme (*electricity fees*) pamoja na misaada na mikopo kutoka kwa Washirika wa Maendeleo. Katika mwaka wa fedha 2021/22, Mfuko wa Nishati Vijini (REF) uliidhinishiwa jumla ya **shilingi bilioni 414.27** kwa ajili ya ujenzi wa miundombinu ya umeme na usambazaji wa umeme vijijini. Kati ya fedha hizo, kiasi cha **shilingi bilioni 363.11** ni fedha za ndani na **shilingi bilioni 51.16** ni fedha za nje.

Mheshimiwa Spika, hadi mwezi Aprili 2022, Serikali ilikusanya jumla ya **shilingi bilioni 407.045** sawa na **asilimia 98.3** ya bajeti ya Mfuko kutoka katika vyanzo mbalimbali vya mfuko. Kati ya fedha hizo, kiasi cha **shilingi bilioni 253.552** kinatokana na makusanyo ya tozo ya mafuta na umeme (*electricity fees*) na kiasi cha **shilingi bilioni 153.492** ni fedha kutoka kwa Washirika wa Maendeleo zinazopelekwa moja kwa moja katika miradi (Direct Project Fund).

Mheshimiwa Spika, Hadi mwezi Aprili 2022 mfuko wa REA ulikuwa na jumla ya **Shilingi trilioni 1.24** hata hivyo miradi haikutekelezwa kutokana na changamoto mbalimbali kama vile kupanda kwa bei za vifaa na mikataba isiyoruhusu mabadiliko ya bei pamoja na usimamizi usioridhisha. Kamati imebaini kwamba tozo ya mafuta ndio chanzo pekee cha uhakika kwa ajili ya upatikanaji wa fedha kwa ajili ya miradi ya umeme vijijini. Kamati inaishauri

Serikali kuhakikisha kwamba inasimamia vizuri mikataba ya utekelezaji wa miradi ya umeme vijijini kwa sababu ndio chanzo kikuu cha ucheleweshaji wa utekelezaji wa miradi. Kamati inaamini masuala hayo yakifanyiwa kazi miradi itatekelezwa kwa haraka na kwa ufanisi.

Jedwali Na.8 linaonesha utekelezaji wa bajeti ya Mfuko wa Nishati Vijijini (REF) kwa mwaka wa fedha 2021/22

Na	CHANZO	BAJETI 2021/22	FEDHA ILIYOTOLEWA	ASILIMIA
1.	Tozo ya Mafuta	363,108,000,000	253,552,628,561	69.8
2.	Tozo ya Umeme	51,164,100,000	153,492,854,609	300
3.	JUMLA	414,272,100,000	407,045,483,170	98.3

Chanzo: Wizara ya Nishati

5.2. MAPITIO YA UTENDAJI KAZI WA BAADHI YA MASHIRIKA YA UMMA PAMOJA NA UTEKELEZAJI WA BAJETI ZA MASHIRIKA YA UMMA.

5.2.1. Shirika la Maendeleo ya Petrol Tanzania (TPDC)

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini kwamba shirika halitekelezi ipasavyo Mikataba ya Ugawanaji Mapato (*Production Sharing Agreements, PSA*) hasa ya kuchangia gharama za uwekezaji ili inufaike na mapato. Kutokana na hali hiyo shirika hilo limekuwa likinufaika na ada na tozo mbalimbali na faida kubwa kuchukuliwa na wawekezaji. Kamati inashauri Serikali kuangalia uwezekano wa kubadilisha Sheria ya Usimamizi wa Mapato ya Mafuta na Gesi ya Mwaka 2015, ili kuruhusu TPDC kutumia sehemu ya mapato yanayotokana na shughuli za utafutaji na uzalishaji wa gesi kutumika katika uwekezaji. Vilevile, Kamati ilibaini kwamba TPDC haina vituo vya kutosha vya kusambaza mafuta, hivyo Kamati inaishauri Serikali kuiruhusu TPDC kuingia ubia na Wakala wa Huduma ya Ununuzi Serikali (GPSA) ili kutumia vituo vyao kwa mpito wakati TPDC ikiendelea na mchakato wa kujenga vituo vyake.

5.2.2. Wakala wa Huduma ya Ununuzi Serikalini (GPSA).

Mheshimiwa Spika, Wakala wa Huduma ya Ununuzi Serikalini [GPSA] ulianzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Wakala Na. 30 ya mwaka 1997.

Kuanzishwa kwa GPSA ni matokeo ya Program za uboreshaji wa utendaji katika sekta ya umma (Public Service Reforms Program-PSRP) ambapo katika maboresho hayo iliyokuwa Bohari kuu ya Serikali ilifutwa na baadhi ya majukumu pamoja na miundombinu yake vilichukuliwa na GPSA.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilifanya kikao na Wakala na kubaini changamoto zinazoikumba taasisi hii, hivyo Kamati inatoa ushauri ufuatao;

- i. Serikali iunganishe GPSA na watengenezaji pamoja na wasambazaji wa magari ili wakala huyo aweze kununua magari na mitambo moja kwa moja kutoka kwa wazalishaji kwa bei nafuu tofauti na hivi sasa ambapo analazimika kupitia kwa wakala mwingine;
- ii. Serikali kusimika mitambo ya kujaza gesi ya (Compressed Natural Gas - CNG) kwenye vituo vya GPSA kwaajili ya matumizi ya magari ya Serikali katika mikoa ya Dar es Salaam, Dodoma na Mwanza ili kupunguza gharama za matumizi ya mafuta kwa magari ya Serikali;
- iii. Kupitia upya sheria ya TASAC ili kuhakikisha kazi ya ugomboaji wa mizigo bandarini na mipakani inafanywa GPSA tofauti na ilivyo hivi sasa ambapo kazi hiyo inafanywa na GPSA pamoja na TASAC; na
- iv. Serikali kuweka utaratibu utakao rahisisha misamaha ya kodi kwa mizigo inayohitaji misamaha ili mizigo hiyo isikae muda mrefu bandarini.

5.2.3. Mamlaka ya Udhhibiti wa Ununuzi wa Umma (PPRA)

Mheshimiwa Spika, Sheria ya Ununuzi Sura ya 410 imeipa PPRA Mamlaka ya Kuanzisha, Kusimamia na kuendesha Mfumo wa Ununuzi kwa njia ya Mtandao (e-Procurement, e-Submission na e-Signature). Kamati imebaini kwamba Mfumo wa Ununuzi wa Umma kwa njia ya Mtandao (TANePS) unatumia lugha moja ya Kingereza na hivyo kuwa ngumu kwa watumiaji wa lugha ya Kiswahili na lugha nyingine kutumia mfumo huo. Hivyo ni wazi kwamba mfumo huu unakiuka moja ya nguzo

Tano za ununuzi wa Umma ambayo ni kuwezesha makampuni ya ndani kushiriki zabuni za Serikali. Aidha, matumizi ya lugha ya kingereza pekee yanakiuka nguzo ya haki, usawa pamoja na fursa kwa wote. Kwa msingi huo Kamati inashauri Serikali kuhakikisha kwamba mfumo huu unatumia lugha zote kubwa duniani kama vile, Kiswahili, Kifaransa, Kichina na Kireno. Na kwa kuwa, mfumo wa TANePS haukujengwa na wataanzania, Kamati inaishauri Serikali ianze mchakato wa kujenga mfumo kwa kutumia wataalam wa ndani.

6.0. MATOKEO YA MASHAURIANO BAINA YA SERIKALI, KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI NA KAMATI YA UONGOZI.

Mheshimiwa Spika, Kanuni ya 124(1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge toleo la Juni, 2020 inaelekeza kwamba, baada ya Bunge kukamilisha mjadala wa Makadirio ya Wizara zote, ndani ya siku sita kabla ya hotuba ya Bajeti kusomwa Bungeni, Serikali kwa kushauriana na Kamati ya Bajeti itafanya majumuisho kwa ajili ya kuzingatia hoja zilizojitokeza wakati wa kujadili utekelezaji wa Bajeti za Wizara kwa mwaka wa fedha unaoendelea, na Makadirio ya Matumizi ya Wizara hizo kwa mwaka wa fedha unaofuata.

6.1. Hoja zilizojadiliwa.

Mheshimiwa Spika, Kamati ya Bajeti ilikutana na Serikali kwa kipindi cha siku 6 kuanzia tarehe 8 hadi tarehe 13 ili kushauriana kuhusu hoja 12 zilizojitokeza katika Wizara mbalimbali wakati wa majadiliano ya Utekelezaji wa Bajeti kwa mwaka 2021/22 pamoja na Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa Mwaka 2022/23. Hoja hizo zilihusu maeneo yafuatayo:-

- i. Kuongeza fedha kwa ajili ya Ofisi ya Mdhibiti na Mkaguzi mkuu wa Hesabu za Serikali kwa ajili ya ujenzi wa mifumo na ununuzi wa magari kutokana na kuongezeka kwa mawanda ya ukaguzi;

- ii. Kuangalia uwezekano wa kutoza kwa kiwango cha asilimia sifuri Kodi ya Ongezeko la Thamani kwa mafuta yaliyochujwa walau mara mbili “Double refined” yanayotokana na mbegu za pamba, mchikichi na alizeti yanayozalishwa ndani ili yaweze kushindana katika soko;
- iii. Kupunguza mlundikano wa mapingamizi ya kodi yaliyoko kwenye Bodi ya Rufaa za Kodi, Mahakama ya Rufaa ya Mapato ya Kodi na Mahakama ya Rufaa ambayo hadi tarehe 31 Disemba, 2021 kulikuwa na kesi zenye **Thamani ya Shilingi Trilioni 5.184**;
- iv. Kufanya mabadiliko katika Sheria ya Ukaguzi wa Umma ili kuleta tija kwenye kitengo cha ukaguzi wa ndani kwa kutatua changamoto zinazosababishwa na sheria hiyo ilivyo hivi sasa;
- v. Changamoto ya upatikanaji wa Ofisi za Wabunge majimboni;
- vi. Utatuzi wa Changamoto za utekelezaji wa Miradi ya Umeme Vijijini (REA) kutokana na kukosekana kwa vifaa kwa ajili ya ukamilishaji wa miradi; na
- vii. Kupanda bei kwa vifaa vya umeme tofauti na bei ambazo zilikuwa kwenye mikataba na hivyo kusababisha wakandarasi kushindwa kutekeleza Miradi.
- viii. Serikali kuangalia uwezekano wa kuwalipa posho waheshimiwa Madiwani pamoja na Wenyeviti wa Mitaa na vijiji;
- ix. Kutenga Bajeti kwa ajili ya Ufuatiliaji na Tathmini ya Miradi ya maendeleo;
- x. Kuongeza fedha kwa ajili ya matengenezo ya barabara;
- xi. Kutofanya mabadiliko ya viwango vya bei za bidhaa zinazotozwa ushuru wa bidhaa ili kuwe na bei himilivu; na
- xii. Kuangalia uwezekano wa kuongeza maeneo yanayozunguka Bunge ili kuimarisha ulinzi na Usalama wa Bunge.

6.2. Maamuzi Baada ya Mashauriano

Mheshimiwa Spika, Baada ya mashauriano Kamati ilikubaliana na majibu ya Serikali kwa Hoja 6 na Hoja 5 zilihitaji ufafanuzi wa ziada. Baadhi ya hoja hizo zimefanyiwa kazi kupitia hotuba ya Bajeti ya Serikali

iliyowasilishwa tarehe 14 Juni, 2022. Aidha, hoja hizo ambazo zilihitaji ufafanuzi wa ziada Mhe. Spika aliagiza kwamba zifanyiwe kazi na mrejesho kuwasilishwa kwa Kamati katika muda tofauti tofauti. Vilevile, kwa upande wa utekelezaji wa miradi ya umeme vijiji Serikali iliagizwa kuleta mrejesho Bungeni kabla ya kupigia kura Bajeti kuu ya Serikali tarehe 24 Juni, 2022.

7.0. SURA YA BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/23

Mheshimiwa Spika, katika mwaka wa fedha 2022/23 Serikali imepanga kukusanya na kutumia jumla ya **shilingi trilioni 41.48** ikiwa ni sawa na ongezeko la **asilimia 8.1** ikilinganishwa na bajeti ya mwaka 2021/22 ya **shilingi trilioni 37.99**. Kati ya fedha hizo, **shilingi trilioni 26.54** zimetengwa kwa ajili ya matumizi ya kawaida ikiwa ni **asilimia 63.8** ya bajeti yote na **shilingi trilioni 15.0** ni kwa ajili ya matumizi ya maendeleo sawa na **asilimia 36.2** ya bajeti. Aidha, bajeti ya maendeleo inajumuisha **shilingi trilioni 12.31** fedha za ndani na **shilingi trilioni 2.70** fedha za nje.

7.1. Sera za Mapato

Mheshimiwa Spika, Serikali inakusudia kukusanya kiasi cha **shilingi trilioni 28.01**. Kati ya fedha hizo, Mamlaka ya Mapato Tanzania inakadiriwa kukusanya **shilingi trilioni 24.19** sawa na ongezeko la **asilimia 11.1** ikilinganishwa na makadirio ya **shilingi trilioni 21.78** mwaka 2021/22. Mapato yasiyo ya kodi yanakadiriwa kuwa **shilingi trilioni 3.49** mwaka 2022/23 sawa na ongezeko la **asilimia 14.53** ukilinganisha na **shilingi trilioni 3.04**; Mapato ya Halmashauri **shilingi trilioni 1.01** sawa na ongezeko la **asilimia 17.18** ukilinganisha na **shilingi bilioni 863.06** mwaka 2021/22.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa misaada na mikopo kutoka kwa Washirika wa Maendeleo, Serikali inategemea kupokea kiasi cha **shilingi trilioni 4.15** sawa na ongezeko la **asilimia 40.56** ikilinganishwa na **shilingi trilioni 2.95**. Aidha, Serikali inatarajia kukopa **shilingi trilioni 5.35** kutoka soko la ndani ambapo **shilingi trilioni 3.30** ni kwa ajili ya kulipia hatifungani na dhamana za Serikali zinazoiva na kiasi cha **shilingi trilioni 2.05** kwa ajili ya kugharamia miradi ya

maendeleo. Vilevile, Serikali inatarajia kukopa **shilingi trilioni 2.86** kutoka soko la nje kwa masharti ya kibiashara ili kuongeza kasi ya utekelezaji wa miradi ya miundombinu. Hivyo, Kamati inashauri Serikali kuendelea kufanya mazungumzo na Washirika wa Maendeleo na kuwashawishi ili kuendelea na utaratibu wa awali wa GBS. Aidha, Serikali iendeele kuimarisha ukusanyaji wa mapato ya ndani ili kuondokana kabisa na utegemezi wa kibajeti hasa kipindi hiki ambapo hali ya uchumi ya Nchi za wahisani zimetetereka kutokana na ugonjwa wa Uviko – 19 pamoja na vita ya Urusi na Ukraine na hivyo kuwepo na uwezekano mkubwa wa nchi hizo wahisani kushindwa kutoa fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Mikopo ya ndani na nje, mwaka 2022/23 Serikali imepanga kukopa katika soko la ndani kiasi cha **shilingi trilioni 2.05** sawa na ongezeko la **asilimia 11.72** ikilinganiswa na **shilingi trilioni 1.84** mwaka 2021/22. Kamati inaishauri Serikali kupunguza kukopa zaidi kwenye soko la ndani ili isisababishwe kukosekana kwa mikopo kwa sekta binafsi. Na badala yake inashauriwa kuangalia vyanzo vya mikopo ya nje yenye masharti nafuu kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo.

7.2. Sera za Matumizi

Mheshimiwa Spika, Katika mwaka wa fedha 2022/23 Serikali imepanga kutumia kiasi cha **shilingi trilioni 41.06** sawa na ongezeko la **asilimia 8.1** ukilinganisha na **shilingi trilioni 37.99** mwaka 2021/22 kwa ajili ya matumizi ya kawaida na ya maendeleo. Takwimu zinaonesha kuwa mapato ya ndani yanazidi matumizi ya kawaida kwa kiasi cha **shilingi trilioni 3.03**. Hii maana yake ni kwamba mapato yote ya ndani yanaweza kugharamia matumizi ya kawaida peke yake na **asilimia 8.3** tu ya miradi yote ya maendeleo. Kufuatia uchambuzi huu Kamati inaishauri Serikali kuongeza ukusanyaji wa mapato ya ndani ili walau yawe na uwezo wa kugharamia miradi ya maendeleo angalau kwa asilimia 40.

Jedwali Na 9: Ulinganisho wa Sura ya Bajeti ya Serikali kati ya Mwaka 2021/22 na 2022/23

NA.		2021/22	2022/23	TOFAUTI	ASILIMIA
	MAPATO	B1	B2	B2-B1	(B2-B1)/B1*100

NA.		2021/22	2022/23	TOFAUTI	ASILIMIA
1.	Mapato ya Ndani	24,827,843	27,685,782	2,857,939	11.51
	Mapato ya Kodi (TRA)	21,778,103	24,192,732	2,414,629	11.09
	Mapato yasiyo ya Kodi (TRA)	3,049,774	3,493,050	443,276	14.53
2.	Mapato ya Halmashauri	863,858	1,012,286	148,428	17.18
3.	Mikopo/Misaada kutoka Nje	2,955,923	4,154,921	1,198,998	40.56
	Mikopo ya Masharti Nafuu -GBS	1,310,650	1,240,038	-70,612	-5.39
	Misaada na Mikopo ya Miradi	2,673,617	2,792,760	119,143	4.46
	Misaada na Mikopo ya Kisekta	270,359	122,123	-148,236	-54.83
4.	Mikopo ya Ndani na Nje	8,034,240	8,210,927	176,687	2.19
	Mikopo ya Nje	3,045,107	2,856,602	-188,505	-6.19
	Mikopo ya Ndani	1,838,796	2,054,325	215,529	11.72
	Mikopo ya Ndani - Rollover	3,150,337	3,300,000	149,663	4.75
	JUMLA YA MAPATO YOTE	37,980,601	41,063,915	3,083,314	8.1
	MATUMIZI	B1	B2	B2-B1	
5.	Matumizi ya Kawaida	23,002,951	25,542,574	2,539,623	11.03
	Mfuko Mkuu wa Serikali	10,699,563	11,308,365	608,802	5.69
	Mishahara	8,150,509	9,740,753	1,590,244	19.51
	Matumizi Mengineyo (OC)	4,152,880	4,493,456	340,576	8.20
6.	Matumizi ya Maendeleo	14,977,615	15,521,341	543,726	3.63
	Fedha za Ndani	12,033,639	12,122,106	88,467	0.74
	Fedha za Nje	2,943,976	3,399,236	455,260	15.46
	JUMLA YA MATUMIZI YOTE	37,980,601	41,063,915	3,083,314	8.11
	NAKISI YA BAJETI (% OF GDP)	3.0%	3.0%		

Chanzo: Wizara ya Fedha na Mipango

8.0. HATUA ZA KIKODI ZINAZOPENDEKEZWA NA SERIKALI KWA MWAKA FEDHA 2022/23.

Mheshimiwa Spika, nianze kwa kutoa pongezi kwa Serikali ambayo kwa kiasi kikubwa imechukua na kuzingatia mapendekezo ya Kamati ya Bunge ya Bajeti.

Hatua hii inaonyesha utayari wa Serikali kupokea mapendekezo na kuyafanyia kazi, chini ya uongozi bora wa Rais Wetu Mheshimiwa Samia Suluhu Hassan. Kamati imefanya uchambuzi wa hatua hizo na kubaini kwamba mabadiliko yaliyofanyika yanalenga maeneo yafuatayo:-

8.1. Maeneo yaliyoguswa na Mabadiliko mbalimbali ya Kodi

- i. Kupanua wigo wa ukusanyaji wa mapato kwa kuanzisha vyanzo vipya vya mapato;
- ii. Kurahisisha ufanyaji biashara na uwekezaji nchini ikiwa ni pamoja na kutekeleza Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara na Uwekezaji Nchini;
- iii. Kuchochea uzalishaji katika sekta ya kilimo pamoja na kulinda viwanda vya ndani;
- iv. Kupunguza makali ya upandaji wa bei za bidhaa mbalimbali kwa wananchi kama vile mafuta ya kula na ya petroli;
- v. Kutengeneza mazingira mazuri ya kufanyia biashara pamoja na kuwawezesha kimtaji Wafanya biashara wadogo maarufu kama Wamachinga; na
- vi. Kuchochea uzalishaji wa bidhaa mbalimbali zinazozalishwa nchini.

8.2. Maoni na Mapendekezo ya Kamati kuhusu hatua mbalimbali za kikodi Mheshimiwa Spika, Pamoja na kwamba kamati ya Bajeti itapata fursa ya kutoa maoni na mapendekezo yake kupitia muswada wa Sheria ya Fedha wa mwaka 2022, naomba uniruhusu kwa uchache nitoe maoni kuhusiana na hatua zilizopendekezwa.

8.2.1. Mabadiliko yaliyofanyika katika Sheria ya Ushuru wa Forodha ya Afrika Mashariki

Mheshimiwa Spika, kwa mara ya kwanza katika Historia ya Kamati ya Bajeti ilipata fursa ya kupitishwa kwenye mapendekezo ya mabadiliko ya

sheria hii na kamati ilitoa maoni yake. Hata hivyo utaratibu huu haupo kikanuni wala kisheria hivyo ni muhimu kwa Bunge kuhakikisha kwamba tunafanya mabadiliko katika sheria ya Bajeti kifungu cha 9 (1) ili kuongeza jukumu kwa Kamati ya Bajeti kupitia, kuchambua na kutoa maoni juu ya Mabadiliko ya Sheria ya Ushuru wa Forodha, kwa sababu mabadiliko hayo huidhinishwa na Bunge la Afrika Mashariki. Na endapo Bunge hili halitaridhia mabadiliko hayo ni lazima yarejeshwe katika Bunge la Afrika Mashariki.

Mheshimiwa Spika, naomba nimpongeze Mhe. Mwigulu Lameck Nchemba Waziri wa Fedha na Mipango kwa kusikiliza vyema maoni na mapendekezo ya Kamati na kuyafanyia kazi. Uchambuzi wa kina wa kila hatua ya kikodi iliyowasilishwa na Serikali utafanyika wakati wa kupitia Muswada wa Sheria ya Fedha ya mwaka 2022 na Maoni ya Kamati yatawasilishwa Bungeni.

9.0. MAONI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI YA BUNGE YA BAJETI KUHUSU BAJETI YA SERIKALI KWA MWAKA 2022/23

9.1. Uanzishwaji wa Ofisi ya Msuluhishi wa Masuala ya Kodi (“Tax Ombudsman”)

Mheshimiwa Spika, Mwaka 2019 Serikali ilifanya mabadiliko katika Sehemu ya 3(A) ya Sheria ya Usimamizi wa Kodi Sura ya 438 kwa kuongeza vifungu vipya vya 28A hadi 28G ambavyo vilianzisha Ofisi ya Mpokea Malalamiko ya Kodi. Aidha, Kamati inatambua kwamba kupitia Tangazo la Serikali Na. 106 la tarehe 4 Machi, 2022 zilitangazwa Kanuni zenye lengo la kubainisha sifa za Mtendaji Mkuu wa Ofisi hiyo, majukumu yake, utendaji kazi wa Ofisi na namna ya kushughulikia malalamiko ya kodi. Pamoja na kanuni hizo kukamilika na kutangazwa hadi hivi sasa Ofisi hiyo haijaanzishwa. Kamati inaishauri Serikali kuharakisha uanzishwaji wa Ofisi hiyo ambayo ni muhimu sana katika usuluhishi wa migogoro ya kodi, kama ilivyoahidi Ofisi hiyo itaanza kazi Julai, 2022.

9.2. Ujenzi wa Barabara kwa kutumia Mfumo wa EPC+F (Engineering Procurement Construction and Financing).

Mheshimiwa Spika, wakati Waziri wa Fedha na Mipango akiwasilisha Bajeti ya Serikali Bungeni alilitaarifu Bunge kwamba baadhi ya barabara katika mwaka ujao wa Fedha zitatumia mfumo wa Usanifu, utangazaji wa Zabuni, Kujenga na Kutafuta Fedha za ujenzi (*Engineering Procurement Construction and Finance*). Mfumo huu una faida mbalimbali kama vile vihatarishi vyote vya mradi vinakuwa chini ya kampuni iliyofanya kazi kwenye hatua zote za usanifu, zabuni, ujenzi na utafutaji wa fedha na pili ni kuirahisishia Serikali utafutaji wa fedha kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya barabara. Hata hivyo, mfumo huu unafaida kubwa pale ambapo barabara zinazojengwa ama zinalipwa yaani (road toll) au zinazalisha mapato makubwa ya moja kwa moja. Vinginevyo mfumo huu ni aghali sana kwa sababu Serikali itabaki na jukumu la kulipa Mkopo uliochukuliwa na kampuni husika kwa ajili ya ujenzi na utalipwa pamoja na riba hivyo una athari ya moja kwa moja na Deni la Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaamini kwamba ni miaka 10 hadi hivi sasa hatuna mradi hata mmoja wa PPP hivyo itakuwa ni vigumu kwa EPC+F kuwa na manufaa kwa muda mfupi. Endapo tutaharakisha ujenzi wa barabara kwa EPC+F bila kufanya tathmini ya kina ya mapato yetu na Deni la Serikali ni wazi kwamba kutakuwa na athari kubwa sana kwenye mapato yetu ya ndani.

9.3. Utekelezaji wa Miradi ya Umeme Vijiji kupitia Wakala wa Umeme Vijijini (Rural Electrification Agency - REA).

Mheshimiwa Spika, Tanzania ina jumla ya **vijiji 12,318** Hadi kufikia Mwezi Aprili 2022 vijiji vilivyokuwa vimeunganishwa na Umeme ni **vijiji 8,688** sawa na asilimia **asilimia 70.53** ya vijiji vyote nchini. Hivyo ni wazi kwamba ili tuweze kufikia lengo la kuviunganisha vijiji vilivyobaki 3,630 kwa kipindi cha miaka mitatu iliyosalia ni lazima kuunganisha wastani wa vijiji visivyopungua 443 kila mwaka. Hivyo ni wazi kwamba kwa kasi hii ya

utekelezaji wa sasa ni vigumu kufikia malengo ya Mpango ya kukamilisha vijiji vyote vilivyosalia.

Mheshimiwa Spika, tofauti ya miradi ya REA na mingine ni kwamba mradi huu hauna changamoto ya fedha ambapo hadi kufikia mwezi Aprili 2022 akaunti ya REA ilikuwa na **shilingi trilioni 1.24** kwa ajili ya utekelezaji wa miradi. Changamoto zilizopo ni uwepo wa wakandarasi wasio na uwezo, usimamizi usioridhisha wa miradi, kupanda kwa bei za vifaa na muda mrefu wa maandalizi ya utekelezaji ambao unachukua zaidi ya miezi 6 ya mwaka wa fedha. Hivyo, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwanza inaimarisha usimamizi na ufuatiliaji wa miradi, pili ni kutafuta wakandarasi wenye uwezo na tatu ni kuangalia uwezekano wa kubadili aina ya mikataba ya utekelezaji wa umeme vijijini ili upandaji wa bei usiwe kikwazo katika utekelezaji wa miradi hii. Hatua hizi zitasaidia kufikia lengo tulilojiwekea la kukamilisha vijiji vyote ifikapo mwaka 2025.

9.4. Ukusanyaji wa Kodi ya Majengo

Mheshimiwa Spika, ukusanyaji wa kodi ya majengo umepitia mabadiliko mbalimbali. Kwanza, kodi hii iliamishwa kutoka Mamlaka za Serikali za Mitaa na kupelekwa TRA. Pili, vikaanzishwa viwango mfuto (flat rate) ili kurahisisha ulipaji. Tatu, kodi hii ilianza kulipwa kupitia njia ya luku pamoja na kubadili jina la Sheria inayosimamia kodi hiyo kutoka The Urban Authorities (Rating) Act, Cap 289 R.E 2019 kwenda kwenye Local Government Authorities (Rating) Act, Cap 289 R.E 2019, ili kujumuisha maeneo mengine ambayo sio miji yaanze kutozwa kodi hii. Mabadiliko yote haya hayajaweza kuongeza mapato kwa kiwango kikubwa kama ilivyotarajiwa au ukilinganisha na Fedha zilizokuwa zikikusanywa na Mamlaka za Serikali za Mitaa.

Mheshimiwa Spika, Mwaka 2015/16 wakati Serikali inahamisha Kodi ya majengo kutoka Serikali za Mitaa; zilikuwa na uwezo wa kukusanya zaidi ya **Shilingi bilioni 64** kwa mwaka. Kiasi hiki hakijafikiwa na Mamlaka ya

Mapato Tanzania kwa Miaka yote sita ambayo imepewa kukusanya Kodi hii. Katika kipindi cha miaka mitatu Mamlaka ya Mapato Tanzania imeweza kukusanya kiasi cha **Shilingi bilioni 44.769** katika kipindi cha miaka mitatu. Ufanisi huu hautokani na udhaifu wa Mamlaka ya Mapato kukusanya mapato ila unatokana na kutofanyika kwa uthamini wa majengo ili yatozwe kodi hiyo kulingana na thamani yake badala ya kutumia viwango mfuto. Kiasi cha fedha kilichokusanywa na Mamlaka ya Mapato kwa miaka mitatu kinaweza kukusanywa katika Wilaya 3 tu za Mkoa wa Dar es salaam endapo uthamini utafanyika. Kamati inaushauri yafuatao kwa Serikali ili kuongeza mapato ya kodi yatokanayo na Kodi ya majengo:-

- i. Kufanya uthamini wa majengo kupitia wanafunzi wa Chuo cha Ardhi kipindi wanapokuwa katika mazoezi kwa vitendo na majengo yatakayofanyiwa uthamini yaondolewe kwenye mfumo wa viwango mfuto;
- ii. Kuangalia uwezekano wa kushirikiana na Serikali za Mitaa katika kufanya uhakiki wa majengo kwa kutumia Luku ili kutambua nyumba pamoja na thamani yake; na
- iii. Mita namba za Luku zitumike kama namba ya mlipa kodi wa jengo yaani *TIN number* na mfumo wa luku uendelee kutumika kwa kukusanyia kodi hii kama ilivyo hivi sasa.

Mheshimiwa Spika, endapo uthamini utafanyika chanzo hiki kwa mwaka kina uwezo wa kuiongezea Serikali mapato ya kodi kati ya **shilingi billioni 100 hadi 200**.

9.5. Uboreshaji na Uendelezaji wa Mifumo ya kukusanyia Kodi chini ya Mamlaka ya Mapato Tanzania (TRA)

Mheshimiwa Spika, Ulimwengu tulionao hivi sasa ni ulimwengu wa Tehama ambao umerahisisha masuala mengi sana ikiwemo ulipaji na ukadiriaji wa Kodi. Kamati imefanya uchambuzi wa mifumo mbalimbali ya Mamlaka ya Mapato kama Vile TANCIS, ITAX na E-FILLING na kubaini

kwamba mifumo hii inahitaji kuhuishwa ili isomane na iendane na wakati wa sasa. Hivyo, tathmini ya awali inaonyesha kwamba Mamlaka ya Mapato inahitaji **shilingi bilioni 560** ili kuboresha mifumo pamoja na kujenga mifumo mipya kama IDRAS. Mifumo hii ina manufaa yafuatayo; kwanza ni kuondoa rushwa kwa kupunguza muingiliano baina ya mlipa kodi na Afisa wa Mamlaka, Pili ni kupunguza mapingamizi ya kodi yanayotokana na ukadiraji (Assessment) na mwisho ni kurahisisha ulipaji wa kodi. Kamati inaishauri Serikali kukopa au kutenga Bajeti kwa Mamlaka ili iweze kuhuisha, kujenga na kuiendeleza mifumo yake ili iendane na wakati.

9.6. Kupanua wigo wa Ukusanyaji wa Mapato ya Serikali (Widening Tax Base).

Mheshimiwa Spika, Kodi zipo za aina mbili kodi za moja kwa moja “Direct taxes” na kodi zisizo za moja kwa moja “Indirect taxes”. Ni vigumu sana kukwepa kodi zisizo za moja kwa moja kwa sababu mara nyingi kodi hizi zipo kwenye matumizi ya huduma na bidhaa mbalimbali na ili uzikwepe ni lazima uamue kuacha kutumia bidhaa au huduma husika. Kodi ambayo ni rahisi kukwepa kwa mazingira yetu ya Tanzania ni kodi za moja kwa moja ambazo zinazotokana na mapato. Mfano kuna wamiliki wengi wa nyumba za kupangisha na hakuna kodi yoyote ya mapato wanayolipa. Hali hii inachangiwa kwa kiasi kikubwa na ukubwa wa sekta isiyo rasmi nchini ambayo inakadiriwa kuwa **asilimia 75** ya biashara zote nchini. Kamati inaishauri Serikali kwamba ifanye pilot project kwa kuweka Maafisa Kodi katika kata zenye shughuli nyingi za kiuchumi ili kuweza kutambua na kusajili biashara na walipa kodi wapya na pia zoezi hili litakuwa kwa nchi nzima, hatua hii itakuwa na mafanikio makubwa sana katika kupanua wigo wa kodi. Mfano mzuri ni wanafunzi wa Chuo cha Kodi waliofanikiwa kuwaandikisha walipa kodi wapya 20,000 katika Wilaya ya Ilala pekee mwaka huu.

9.7. Utekelezaji wa Mpango wa Kuboresha Mazingira ya Biashara Tanzania (*Blue Print for Regulatory Reforms to Improve Bussiness Enviroment*)

Mheshimiwa Spika, pamoja na kutambua hatua nzuri zilizochukuliwa na Serikali ni dhahiri kwamba Taifa letu bado linakabiliwa na mazingira yasiyoridhisha ya Biashara na uwekezaji. Ripoti ya Dunia ya Ufanyaji Biashara (World Doing Business Report) inayoandaliwa na UNCTAD imetuweka katika Nafasi ya 141 kati ya nchi 190 Duniani kwa mazingira bora ya Biashara. Kamati inaishauri Serikali kuongeza kasi ya utekelezaji wa BLUEPRINT ili nchi yetu iwe kati ya nchi 100 zenye mazingira bora ya kufanya biashara duniani ifikapo mwaka 2025 kama lilivyo lengo la Mpango wa Taifa.

9.8. Kuandaa Sera ya Taifa ya Ufuatiliaji na Tathmini na Baadaye kutunga Sheria yake.

Mheshimiwa Spika, Ufanyaji wa Ufuatiliaji na Tathmini ni zoezi la kitaalamu ambalo lina malengo makuu matatu moja ni kuhakikisha malengo yaliyokusudiwa yanafikiwa, mbili ni kuhakikisha kunakuwa na thamani ya fedha na Tatu ni kurekebisha mapungufu wakati wa utekelezaji wa mradi au shughuli yoyote. Kwa miaka mitatu mfululizo Kamati imekuwa ikishauri Serikali kuandaa Sera ya Ufuatiliaji na Tathmini ili baadaye itungiwe sheria. Kutokufanya hivyo kumeacha ombwe katika ufuatiliaji na Tathmini na badala yake Serikali imekuwa ikiziba ombwe hilo kwa kuandaa miongozo kwaajili ya ufuatiliaji na Tathmini. Sababu za Msingi za Kuomba uwepo wa Sera na Sheria ni kuhakikisha kwamba majukumu ya kila mmoja yanabainishwa na adhabu zake. Hatua hii itaondoa changamoto zilizopo katika utekelezaji wa miradi.

9.9. Upimaji, Uendelezaji na Umilikishaji wa Ardhi;

Mheshimiwa Spika, upimaji na uendelezaji wa ardhi ni jambo la muhimu sana katika kuleta maendeleo endelevu. Aidha, kutopima na kumilikisha ardhi kunanyima wananchi wa vijijini fursa ya kutumia ardhi yao kwaajili ya

kujiendeleza kiuchumi. Kamati inaishauri Serikali kutafuta fedha ili kupima, kuendeleza na kumilikisha ardhi kwa sababu mapato yanayotokana na ardhi hayachukui muda mrefu kuonekana.

9.10. Utekelezaji wa Majukumu ya Bodi ya Kusimamia Ajira kwenye Sekta Binafsi.

Mheshimiwa Spika, tarehe 12 Aprili, 2022 jijini Dodoma ilizinduliwa Bodi ya Mishahara kwa Sekta Binafsi na Waziri wa Nchi Ofisi ya Waziri Mkuu Kazi, Vijana, Ajira na Wenye Ulemavu Prof. Joyce Ndalichako. Moja ya jambo alilosisitiza kwa Bodi hiyo ni kufanya Utafiti wa mishahara kwa Sekta Binafsi na kutoa mapendekezo ya Kima cha Chini cha Mishahara kwa Sekta Binafsi. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba kazi ya utafiti inakamilika mapema iwezekanavyo ili Serikali iweze kutangaza kima cha chini cha mishahara kwa sekta binafsi kwa kuzingatia hali ya sasa ya uchumi.

9.11. Kipindi maalum cha Msamaha wa Kodi, ada tozo na riba kwa Makampuni ya Utalii (Tax Amnesty in Tourism Sector)

Mheshimiwa Spika, Sote tunafahamu kwamba moja ya Sekta ambayo iliathirika kwa kiasi kikubwa na Janga la Uviko 19 ni Sekta ya Utalii. Idadi ya Watalii ilipungua kutoka **watalii 1,527,230** mwaka 2019 hadi **watalii 620,867** mwaka 2020 sawa na kupungua kwa **asilimia 59.3**. Hata hivyo, pamoja na anguko hilo makampuni mengi yanayojishughulisha na utalii ama yalilazimika kupunguza wafanyakazi au kusimamisha biashara zao kutokana na anguko la biashara hiyo. Kutokana na hali hiyo kuna baadhi ya makampuni ambayo yanadaiwa kodi, riba, ada na tozo mbalimbali ambazo yalishindwa kulipa kutokana na anguko la biashara. Kamati inaishauri Serikali kuangalia uwezekano wa kutoa msamaha wa Kodi "*Tax Amnesty*" kwa kipindi maalum hasa kwa kodi, riba, ada na tozo ambazo zilitakiwa zilipwe kati ya mwaka 2019 na 2020.

9.12. Matumizi ya Rasilimali za Ndani kwa ajili ya Maendeleo

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Taarifa ya Benki ya Dunia iitwayo *Reinvigorating Growth in Resource-Rich Sub-Saharan Africa* ya mwaka 2018 inaonyesha kwamba Tanzania ni miongoni mwa nchi 10 Afrika zenye rasilimali nyingi. Hata hivyo, uwepo wa rasilimali si kigezo pekee cha kuwa na maendeleo. Ili maendeleo yapatikane ni lazima rasilimali hizo zitumike kwa ajili ya shughuli mbalimbali. Kuendelea kuwa na rasilimali ambazo hazitumiki hakulihakikishii Taifa maendeleo. Hivyo ni muhimu sana kama Taifa kufanya mabadiliko katika matumizi ya rasilimali tulizonazo.

Mheshimiwa Spika, Nchi nyingi hivi sasa zinahama katika matumizi ya nishati zinazozalisha hewa ukaa na kwenda kwa nishati jadidifu. Hivyo kuna baadhi ya rasilimali tusipozitumia hivi sasa huko mbeleni zinaweza zisiwe na thamani, mfano makaa ya mawe. Ni vyema sasa Serikali ihakikishe rasilimali hizi zinavunwa kwa uangalifu na kwa maslahi mapana ya taifa. Kamati inashauri magari ya Serikali yawe na mfumo wa kutumia gesi asilia kama ilivyo kwa malori ya kampuni ya Dangote. Hatua hii sio kwamba itapunguza uagizaji wa mafuta kutoka nje vilevile itapunguza nakisi ya urari wa jumla wa malipo na biashara.

9.13. Utekelezaji wa Miradi kwa Njia ya Ubia baina ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi (Public Private Partnership).

Mheshimiwa Spika, Katika Hotuba ya Bajeti ya Hali ya Uchumi, Mheshimiwa Waziri wa Fedha alilieleza Bunge kwamba katika utekelezaji wa Mpango wa Maendeleo wa Mwaka 2022/23 utaratibu wa ubia baina ya sekta ya umma na sekta binafsi utatumika katika kutekeleza miradi. Pamoja na kwamba utaratibu huu una manufaa makubwa sana kwa Taifa ni miaka zaidi ya 12 sasa tangu ilipotungwa Sheria ya Ubia Baina ya Sekta ya Umma na Sekta Binafsi ya mwaka 2010 pamoja na Mabadiliko yake ya mwaka 2018. Kamati imefanya uchambuzi na kubaini changamoto zinazosababisha kutokuwepo na miradi PPP changamoto hizo ni:-

- i. Kiwango cha chini cha mtaji unaotambulika kisheria kwa ajili ya Miradi ya PPP ni dola za marekani milioni 20 sawa na Shilingi za Kitanzania bilioni 40;
- ii. Muamko mdogo wa Wizara, Idara na Taasisi za umma kutekeleza miradi kwa njia ya ubia;
- iii. Mazingira mabovu ya uwekezaji ambayo hayavutii uwekezaji kwenye miradi ya aina hii;
- iv. Ugumu uliopo kisheria wa kutekeleza miradi kwa njia hii hasa ile miradi ambayo inaibuliwa na Sekta binafsi (Unsolicited proposal) na inayopendekezwa ifanyike kwa ubia na Serikali.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba inatanzua vikwazo vilivyobainishwa ili lengo la utekelezaji wa miradi kwa njia ya ubia lifanikiwe.

9.14. Wizara, Idara na Taasisi za Serikali kutoshirikiana wakati wa Utekelezaji wa Miradi

Mheshimiwa Spika, Kamati katika uchambuzi wa utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo imebaini kwamba baadhi ya Wizara, Idara na Taasisi za Serikali hazifanyi kazi kwa kushirikiana. Mfano Mradi wa Umeme vijijini unatekelezwa na Wakala wa Umeme vijiji lakini jambo la kushangaza ni pale ambapo tathmini ya maeneo yanayohitaji kuunganishiwa umeme inafanyika na taasisi za Umma kama vile mashule, Hospital na Zahanati hazijumuishwi. Eneo jingine ni pale ambapo Halmashauri inapanga kujenga Hospital ya Wilaya lakini Wakala wa barabara Vijijini (TARURA), TANESCO na Mamlaka ya Maji ya eneo husika kutokuwa na mpango wala bajeti iliyotengwa kwaajili ya kupelekea Huduma hizo muhimu katika hospital. Kamati inaishauri Serikali kuhakikisha kwamba pale ambapo kuna miradi ya umma ni vyema Taasisi zote zikashirikiana ili kupunguza gharama za mradi na kuhakikisha mradi unakamilika kwa wakati.

9.15. Kufanya Marejeo ya Mikataba ya Kikodi ya Kimataifa Baina ya Serikali na Mataifa mengine (Double Taxation Agreement).

Mheshimiwa Spika, Mikataba ya makubaliano ya kodi baina ya nchi mbili ina malengo makuu mawili;-

- i. Kuondoa uwezekano wa mapato ya mtu mmoja kukatwa kodi mara mbili kwenye shughuli moja ya kiuchumi; na
- ii. Kuondoa uwezekano wa biashara moja kutozwa kodi ya aina moja katika nchi mbili.

Mheshimiwa Spika, kutokana na changamoto hizo nchi hukubaliana nani atatoza kodi ipi kwenye shughuli gani. Tanzania Hivi sasa ina mikataba 9 ya Kodi mikataba hiyo ni Canada - Tanzania Income and Capital Tax Treaty (1995), Denmark - Tanzania Income and Capital Tax Treaty (1976), Finland - Tanzania Income and Capital Tax Treaty (1976), India - Tanzania Income Tax Treaty (1979), Italy - Tanzania Income Tax Treaty (1973), Norway - Tanzania Income and Capital Tax Treaty (1976), South Africa - Tanzania Income Tax Treaty (2005), Sweden - Tanzania Income and Capital Tax Treaty (1976) na Tanzania - Zambia Income Tax Treaty (1968)

Mheshimiwa Spika, pamoja na kwamba mikataba hii inamanufaa kwa Taifa, changamoto yake ni fursa iliyoko kwenye mikataba hii ni ukwepaji wa kodi ambao mfanyabiashara au muwekezaji anaweza kunufaika nao na hivyo asilipe kodi katika mataifa yote mawili "*Treaty shopping*". Mikataba yote niliyoitaja awali ina miaka kati ya 17 hadi 54 hivyo kuna haja ya kufanya marejeo ya Mikataba hii ili kuangalia masuala yafuatayo:-

- i. Mazingira ya sasa je tunahitaji mikataba ya kodi na nchi hizo;
- ii. Je mikataba hiyo imekuwa na manufaa kwa Taifa au imelisababishia Taifa hasara;
- iii. Je, tunahitaji kuendelea kuwa na mikataba hiyo ama tuifanyie marejeo na kuangalia uwezekano wa kuwa na mikataba mingine; na

- iv. Endapo tunahitaji kuendelea nayo tuendeleo nayo jinsi ilivyo ama ipitiwe upya.

Mheshimiwa Spika, Kamati inaamini hayo yakifanyiwa kazi tunaweza kuwa na mikataba michache yenye manufaa kwa Taifa sio kama ilivyo hivi sasa.

9.16. Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (Tanzania Shipping Agencies Corporation-TASAC).

Mheshimiwa Spika, Shirika la Uwakala wa Meli Tanzania (Tanzania Shipping Agencies Corporation – TASAC) lilianzishwa chini ya Kifungu cha 4 cha Sheria ya Uwakala wa Meli Tanzania, Sura 415. TASAC ilianza rasmi kutekeleza majukumu yake tarehe 23 Februari, 2018 baada ya Tangazo la Serikali Na 53 la Mwaka 2018. Mara tu TASAC ilipoanza, ilitekeleza majukumu ya udhibiti wa usafiri majini na usimamizi wa ulinzi na usalama wa usafiri majini na kuzuia uchafuzi wa mazingira utokanao na shughuli za usafiri majini. Majukumu hayo awali yalikuwa chini ya Mamlaka ya Udhibiti Usafiri wa Nchi Kavu na Majini (SUMATRA) na yalihamishiwa TASAC kama ilivyoelekezwa katika kifungu cha 68 cha Sheria ya Uwakala wa Meli Tanzania, Sura ya 415.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa kifungu cha 7 cha Sheria ya TASAC majukumu yake ni pamoja na kufanya kazi za uwakala wa meli, uhakiki wa shehena, uhudumiaji wa nyaraka za uwakala wa meli na uwakala wa forodha kwa shehena na maeneo yenye maslahi kwa Taifa (Shipping Business Functions). Majukumu haya yameleta taharuki kubwa kwenye tasnia ya uwakala wa forodha nchini kwa sababu TASAC ambae ni msimamizi (Regulator) wa masuala ya uwakala wa forodha naye anafanya kazi za uwakala wa forodha kwa misingi ya utawala bora suala ambalo kamati inaona si sawa. Kamati inaishauri Serikali kwamba kufanya mabadiliko kwenye kifungu cha 7 (1), a cha Sheria ya Uwakala wa Meli Tanzania, Sura 415. Kwa lengo la kuweka ukomo kwa TASAC kujishughulisha tu na mizigo na bidhaa nyeti za Serikali kama vile Silaha,

Nyara za Serikali, Madini, na Mitambo inayohusiana na Madini katika Uchimbaji na Uandaaji. Shughuli nyingine za masuala za uwakala wa forodha ziendeleo kwa sekta binafsi na TASAC aendeleo na shughuli zake za usimamizi.

10.0. HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, Napenda kutumia fursa hii kukushukuru wewe kwanza kwa kunipa fursa hii ya kuwasilisha Maoni ya kamati Mbele ya Bunge lako Tukufu. Vilevile nimpongeze Naibu Spika Mhe. Mussa Azan Zungu kwa kuwa msaidizi mwema kwako. Aidha, napenda kumshukuru, Mhe. Dkt. Mwigulu Lameck Nchemba, Mb, Waziri wa Fedha na Mipango na Mhe. Hassan Chande, Mb, Naibu Waziri wa Fedha na Mipango kwa ushirikiano wao kwa Kamati. Nimshukuru Katibu Mkuu ndugu Emmanuel Tutuba, manaibu makatibu wakuu, makamishina na wataalamu wote kutoka Wizara ya Fedha na Mipango ambao walishirikiana na Kamati katika hatua zote za uandaaji wa taarifa hii.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya pekee kabisa napenda kuwashukuru Wajumbe wote wa Kamati kwa umahiri, umakini na ushirikiano wao walionipatia wakati wote wa kupitia na kuchambua Bajeti Kuu ya Serikali na hatimaye kukamilika kwa Taarifa hii. Naomba majina yao kama yalivyo katika Taarifa hii yaingie katika Taarifa Rasmi ya Bunge (Hansard) :-

1. Mhe. Daniel Baran Sillo, Mb	Mwenyekiti
2. Mhe. Omari Mohamed Kigua, Mb	Makamu Mwenyekiti
3. Mhe. Ali Hassan Omar King, Mb	Mjumbe
4. Mhe. Issa Jumanne Mtemvu, Mb	Mjumbe
5. Mhe. Oran Manase Njeza, Mb	Mjumbe
6. Mhe. Josephat Sinkamba Kandege, Mb	Mjumbe
7. Mhe. Leah Jeremiah Komanya, Mb	Mjumbe
8. Mhe. Joseph George Kakunda, Mb	Mjumbe
9. Mhe. Shally Josepha Raymond, Mb	Mjumbe
10. Mhe. Subira Khamis Mgalu, Mb	Mjumbe
11. Mhe. Esther Nicholas Matiko, Mb	Mjumbe

12. Mhe. Jonas William Mbunda, Mb	Mjumbe
13. Mhe. Mariam Madalu Nyoka, Mb	Mjumbe
14. Mhe. Juma Hamad Omar, Mb	Mjumbe
15. Mhe. Kwagilwa Reuben Nhamanilo, Mb	Mjumbe
16. Mhe. Tarimba Gulam Abbas, Mb	Mjumbe
17. Mhe. Amina Iddi Mabrouk, Mb	Mjumbe
18. Mhe. Riziki Said Lulida, Mb	Mjumbe
19. Mhe. Halima James Mdee, Mb	Mjumbe
20. Mhe. Zaytun Seif Swai, Mb	Mjumbe
21. Mhe. Dkt. Charles Stephen Kimei, Mb	Mjumbe
22. Mhe. Mariam Nasoro Kisanji, Mb	Mjumbe
23. Mhe. Shamsi Vuani Nahodha, Mb	Mjumbe

Mheshimiwa Spika, mwisho naomba nitoe shukrani zangu za dhati kwa Katibu wa Bunge, **Ndg. Nenelwa Mwihambi** ndc pamoja na watendaji wote wa Ofisi ya Bunge kwa kuiwezesha Kamati kukamilisha kazi yake bila kukwama. Aidha, napenda kumshukuru Mkurugenzi wa Idara ya Bajeti Ndg. Michael Kadebe, Mkurugenzi Msaidizi Ndg. Mathew Kileo na Makatibu wa Kamati Ndg. Emmanuel Rhobi, Ndg. Maombi Kakozi na Ndg. Wilfred Akasi kwa kuratibu vyema shughuli za Kamati pamoja na kutoa ushauri wa kitaalamu na hatimaye kukamilika kwa Taarifa hii kwa wakati. Napenda pia kuwashukuru Watendaji wote wa Idara na Vitengo vya Ofisi ya Bunge, kwa kuhakikisha kwamba Taarifa hii inawasilishwa kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Sillo Daniel Baran, (Mb)

MWENYEKITI

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA BAJETI

16 Juni, 2022